هەشت لە گرنگترین ئەرگیومێنتە خراپەکانی فەلسەفەی ڕۆژئاوا بە قەڵەمی. د. ئەندریا بۆنیۆر.. و.هاوڕێ خالید

تیۆری: “هەموو یان هیچ” ی مرۆڤی ئایدیاڵ
هەڵهێنجان، لە کتێبی:
<<هەشت لە گرنگترین ئەرگیومێنتە خراپەکانی فەلسەفەی ڕۆژئاوا >>*
د. ئەندریا بۆنیۆر
<وشە باوەکان ئەتوانن لە تەڵەی دەروونیدا گیرمان بکەن.>

پێشەکی: هاوڕێ خالید

د.ئەندریا بۆنیۆر، خاتوونێکی ئەمەریکییە، دکتۆرای Clinical psychology هەیە.لە ناونیشانی ئەم وتارەدا،* کە دواتر دەکرێت بە کتێب بەم ڕستەیە دەستپێدەکات : (وشە باوەکان ئەتوانن لە تەڵەی دەروونیدا گیرمان بکەن.) ئەم ڕستەیە، بریتییە لە ” کۆجیتۆ و جەوهەری کتێبەکە بەتەواوی” پێکدێت لە هەشت چەمکی دوالیستیانە، هەر یەک لە پەڕەگرافێکدا ورد دەکاتەوە، لەوەدا باسی کاریگەری زمان دەکات وەک ئامرازێک لەسەر دەروونی مرۆڤ، هەڵبەتە لێرە مەبەست لە زمان Language یان Tongue نییە، بەڵکو مەبەست”واتا” ی زمانە،”ئەو پەیوەندییەی لە نێوان زمان و مێشکدا هەیە و تێگەیشتن دروستدەکات”…. وتارەکە زۆر ناچێتە بنج و بناوانی بابەتەکە، لەسەر چییەتی و چۆنییەتی و سروشتی (زمان) هیچ ناڵێت، بەڵکو تەنها وەک پزیشکێکی ڕاوێژکار سەرنجی لەسەر “ئازاری دەروونی” نەخۆشە. لەگەڵیدا کۆمەڵێک لە چەمک یان وشەی گشتی شیدەکاتەوە. لە شێوەی ئامۆژگارییدا، یان شێوەیەک لە ڕۆشنبیری دەروونیی <حوکمدان بە وشە گشتییەکان و گشتاندنی حوکمەکان>، ڕەتدەکاتەوە. بە هۆکاری نەخۆشی لەسەر دەرووندا دایاندەنێت. لە ڕاستیدا دەروازە کردنەوە، بەڕووی بابەتێکی فرە ڕەهەندی وا زۆر گرنگە. قەیلەسوفانی هاوچەرخ زۆرترین قسەیان لەبارەی نامۆبوونەوە، وەک پەتایەکی سیستەمی سەرمایەداری کردووە. دیارترینیان میشیل فۆکۆیە، کە لە شێوەی نەخۆشی یا شێتبوون گرنگی پێداوە. لەم کارەشدا توێژەرەکەی کاری لەسەر پشکی خۆی لە بابەتەکەدا کردووە، ئەو پشکانەی کە زۆر

گرنگتریشن، زۆرینەی ماوەتەوە پێویست دەکات، پسپۆرانی بە بایەخەوە وەریبگرن. چونکە دواجار دەروونی مرۆڤ لە دنیای جەنجاڵی سەرمایەداری و ناو مەتریاڵەکان ئێستادا. زووتر و زیاتر و توندتر، دەپێکرێت. ئەو لە کۆتایی وتارەکەیدا بەمشێوەیە کۆتایی پێدەنێت : <وشە باوەکان دەتوانن لە تەڵەی دەروونییدا، گیرمان بکەن.> ئەم کۆتاییە، دەبێتە خاڵی سەرەتا و دەستپێکی پسپۆڕییەکانیتر.. ئەمجگە لەو پێشەکییە، ئەو بەشەی کە پەیوەندیدارە بە ئێمەوە توێژینەوەیەکمان لەبارەیەوە دەستپێکردووە. ئەگەر ئەو دەرئەنجامە بکەینەوە بە پرسیار، بپرسین: ئایا گرفتی ئێمە، لە کوێدایە ؟ لە کورتترین دەربڕیندا، دەتوانین بەمشێوەیە وەڵامی ئەم پرسیارە بدەینەوە:

وەک بیر خستنەوەیەکیش ئەسڵی گرفتەکە، لە ڕستەیەکدا کورتدەکەینەوە. قسەکەی د.ئەندریا، لەسەر: چەنییەتی ئەنجامی ئەو پەیوەندییەیە کە لە نێوان (زمان و دەروون) ە، بە نەخۆش خستن لەسەر دەروون کاریگەری دادەنێت... بۆ تێگەیشتنی ورد لەمە ڕستەکە هەڵدەوەشێنینەوە، وەزیفەی ڕەگەزەکانی ئەو پەیوەندییە، خۆی دەردەخات:

- زمان، ئامرازی دەربڕینە.
- دەروون، ئەو(یەکە)یە کە وشەکانی بەرەوڕوو دەکرێتەوە، واتا ئامانجەکەیە
- وشە باوەکان : هۆکاری بابەتین، کە لە میتافیزیک و دین و ئەخلاقی گشتییەوە هاتوونەتە ناو زمانی ژیانی ڕۆژانە. ئەمە ئەو خاڵەیە کە پەیوەندی ڕاستەوخۆی بە فەلسەفەوە هەیە. لە ئاوێتەبوونی ئەم سێ توخمە، ئەتمۆسفێریکی بابەتی دروستدەبێت. دەرئەنجام،
- تەڵەی زمان: لە کۆتاییدا، تەقینی بە دەرووندا، توانای نەخۆش خستنی ئەمەی هەیە.

فەلسەفە لەو پیوەندییەدا چۆن کاریگەری دادەنێت؟

فەلسەفە لەڕێگەی سیستەمێک لە چەمک و دەستەواژە زمانەوانییە میتافیزیکییەکان وەک: (حەقیقەت، ڕەها، گشت، هیچ، بوون، زانیین، نەزانیین، چاکە، خراپە، ڕاستەقینە، و هتد...)، کاتێک ئەو چەمکانە دێنە ناو زمانی ژیانی ڕۆژانە و خەڵک گیرۆدەی بەکارهێنانی دەبن لە سیاقی نادروست، بەسەروپایی بەکارهێنانیان حوکمی هەڵەی لێدەکەوێتەوە. مرۆڤی ئایدیالە دەیباتە ناو پڕۆژەکانی و خەونی شەوەکانی. کاتێکیش ئەو پیاو پێیە بەدی نایەت، سەرئەنجام مرۆڤی ئایدیالە دووچاری

(نامەبوون) مرۆڤ ناتوانێت تەواو حەقیقی بێت، بەلام دەتوانێت بانگەشەی بەڕێک لە حەقیقیەت بکات ئەویش بە واقیعی بوونی. چونکە، بوونی مرۆڤ بوونێکی واقیعییە، پێش ئەوەی حەقیقی بێت. بوونی حەقیقیی مرۆڤ پێکدێ لە: ((بەشێکی بچووک لە هەموو، بەشێکی زۆر لە هیچ))، بەو واتایە: ((حەقیقەت، پێکهاتووە لە بەشێکی بچووک لە بوونی من، لەگەڵ بەشێکی گەورە لە بوونی ئەوانیتر)) کەواتا هەموو مرۆڤێک زۆرترین ڕێژەی حەقیقەتی کەمە. ئەو مەودا فراوانەی دەکەوێتە نێوان چەمکەکان.سنور و مەودای واقیعە. مرۆڤ دەتوانێت بوونی حەقیقی خۆی لە هەر ڕێژەیەک بەرجەستە بکات. ئیتر هەر چۆنێک بێت وەک ئەوەی هیچ شتێک کامڵ نییە، ئەوا زمانیش لەڕێگەی دەربڕین و هەڵە بە سەروپاکانی، لە ڕێگەی حوکمی ڕەها و ویستی ڕەها و باوەڕ و بانگەشە بە ڕەهایی، ئەوە دووپاتدەکاتەوە..

مرۆڤی ئایدیاڵی میتافیزیکی:

میتافیزیک لە ڕێگەی دین و ئەخلاقەوە دێتە ناو کۆمەڵگا و خۆی دەخزێنێتە ناو دەروونی تاکەکان. واعیزان و لایەنگرانی چەمکە گشتییەکان و وەسفی دنیای ئەودیو سروشت لە مەجلیسەکانیاندا دەخەنە ناو هەستەکانیانەوە، بەجۆرێک باس لە کامڵی و ئەبەدییەت و شەربەتی حەقیقەت دەکەن، مرۆڤ هەر بە جارێک واقیعی مەوجودی لەبەر چاو ڕەش دەبێ و حەزدەکات تا کات ماوە زووتر بمرێت. زیاتر لەسەر پووچکردن و بەهیچ دانانی واقیعی مەوجود لە دنیای خەونە بچووکەکان وجودیان چاڵاکە. سەرەئەنجام مرۆڤ دووچاری (نامەبوون) و دەکەن. ڕەنگدانەوەی لە دونیای سیاسی و کۆمەڵایەتیش دەبێت. دەمارگیرانە حەز لە بەکارهێنانی گوزارشت و چەمکە گشتییەکان دەکەن. جا چ لەسەر ئاستی تاکەکەس، چ لە ئاستی گروپ و کۆمەڵە لە حوکمەکاندا. مرۆڤی میتافیزیکیی، بوونەکەی بوونێکی نا واقیعیی و دەرە مێژووە. لەجیکی ئەم جۆرە مرۆڤانە بریتییە لە: (سفر یاحود سەد) لە هەڵبژاردنەکانیدا، هەتا سادەترین جوڵانەوەکانی، ویستەکی ئایدیالانەی لە تەکدایە. (نەوەد و نە) پلە دونیای واقیع جێدەهێڵن، بەرەو دونیای حەقیقەت لە خەیاڵدا. ئەمەش زۆرجار لە ژێر پاڵەپەستۆ و فشاری توندی دەروونی، دووچاری هەڵخلیسکان و داڕمانی دەروونی دەبنەوە. زۆرجاریش .شۆک و بەرکەوتنە دەروونییەکان، مرۆڤ بەرەو بژاردە نەگەتیڤەکەی دەبەن و. یان بەرەو جۆرێک لە دەمارکیری، پاڵ بە دەروونی مرۆڤەوە دەنێن، بەرەو سەرکەشی و لادان. ئەم نووسەرە بەڕێزە کۆمەکییت دەکات لەم کتێبەیدا، چەمکەکانی تاوتوێکردووە و

بورد‌ی ‌وونی کردوون‌ت‌و‌....

<<ه‌شت ل‌ گرنگترین ئ‌رگیوم‌نت‌ خراپ‌کانی ف‌لس‌ف‌ی ‌‌ژئاوا >>*
ب‌ ق‌‌‌می. د. ئ‌ندریا ب‌نی‌ر
و.هاو‌‌ خالید

>وش‌ باو‌کان ئ‌توانن ل‌ ت‌‌‌ی د‌روونیدا گیرمان بک‌ن.<

د‌یان سا‌‌ تو‌ژین‌و‌ د‌روونیی‌کان، کار ل‌س‌ر ش‌وازی بیرکردن‌و‌ی ن‌ر‌نی د‌ک‌ن، ک‌ ل‌گ‌‌ زیادبوونی م‌ترسی خ‌م‌کی و د‌‌‌اوک‌ و نائوم‌دیدا پ‌یو‌ستن. ی‌ک‌ک ل‌م ج‌ر‌ بیرکردن‌و‌کان شت‌ک‌ ک‌ من ل‌گ‌‌ ن‌ح‌ش‌کانم ز‌ر کارم ب‌ ن‌ه‌شتنی کردوو‌، ئ‌ویش بیرکردن‌و‌ی: "ه‌موو شت‌ک یان هیچ"‌.
ه‌رو‌ها پ‌یشی د‌وتر‌ت بیرکردن‌و‌ی ‌‌ش و سپی یان بیرکردن‌و‌ی دوالیستی، بیر‌ک‌ بن‌‌‌تیی‌ک‌ ئ‌و‌ی‌ ل‌بری ئ‌و‌ی بتوان‌ت ب‌ وردی بارود‌خ‌ک‌ ه‌‌بس‌نگ‌ن‌ت (ب‌تایب‌تی تا ‌اد‌ی‌ک ن‌ر‌نی)، ک‌س‌کیتر شت‌کان ل‌ ‌ووی ئ‌و‌و‌ ب‌ ئاشکراتر د‌بین‌ت.
ب‌ نموون‌، س‌رنج ل‌م د‌ربرینان‌ بد‌: شت‌کان ن‌ک ت‌نها ت‌کد‌چن ، ب‌‌کو ب‌ت‌واوی ت‌کد‌شک‌نن. ئ‌م‌‌ ت‌ز‌ک خراپ نا‌وات – ئ‌و‌ خراپترین ر‌ژ‌ تا ئ‌ستا. ئ‌و‌ نیی‌ ک‌ ه‌ند‌ک ک‌س ز‌حم‌تیان ه‌ی‌ !
ب‌گومان ئ‌گ‌ری ئ‌و‌ ه‌ی‌ ک‌ قس‌کانمان ک‌م‌ک زیاد‌‌‌یی ت‌دا ب‌ت و دواتر ل‌‌ووی د‌روونیی‌و‌ ب‌و ش‌و‌ی‌ زیانب‌خش ن‌ب‌ت چونک‌ ز‌رب‌مان کورت‌ ‌‌گای‌کمان ه‌ی‌ ب‌ د‌رچوون. ب‌‌ام زیان‌ ‌است‌قین‌کان کات‌ک د‌ب‌ت ک‌ بیرکردن‌و‌ی ه‌موو شت‌ک یان هیچ شت‌ک، در‌ژخای‌ن ب‌ت. بب‌ ب‌ خوو و ئ‌و ش‌واز‌ی ک‌ ئ‌م‌ ل‌ ژینگ‌ی خ‌ماندا و‌ها مام‌‌‌ بک‌ین. جیهان ز‌ر ب‌ ز‌قی و ن‌ر‌نی ب‌ش‌و‌ی‌کی ب‌رچاو ببینین. ئ‌م‌ ب‌ ن‌ر‌ی خ‌ی وامان ل‌د‌کات ه‌ست ب‌ ب‌د‌س‌‌اتی و ‌‌شبینی بک‌ین ب‌رامب‌ر خ‌مان و خ‌ش‌ویستانمان و جیهانی د‌وروب‌رمان.

"ه‌میش‌"

ی‌ک‌ک ل‌ باوترین وش‌کانی بیرکردن‌و‌ ه‌موو شت‌ک یان هیچ شت‌ک‌، "ه‌میش‌" ز‌رجار ب‌ ش‌و‌ی‌کی ن‌ر‌نی ب‌کارد‌ت، ب‌ و‌رگرتنی ی‌ک یان چ‌ند حا‌‌ت‌کی دیاریکراو و گشتگیر ب‌ ئیدان‌کردنی ک‌سای‌تی ک‌س‌ک یان سروشتی ئ‌زموون‌کانمان. ز‌ر جار ل‌گ‌‌ گشتاندن‌کان ل‌ بار‌ی ‌‌فتار یان ک‌سای‌تی ک‌س‌کی تر‌و‌ ت‌ک‌‌ د‌کر‌ت، و‌ک "ه‌میش‌ در‌نگ د‌ک‌ویت"، "ت‌ ه‌میش‌ ئ‌و کار‌ د‌ک‌یت" یان "من ه‌میش‌ ئیستغلال د‌کر‌م" ب‌ د‌نیایی‌و‌، ل‌وان‌ی‌ چ‌ند جار‌ک

هەبێت کە "هەمیشە" هەست بە وردی بکات. بەڵام لە کاتەکانی تردا، تۆ لە بازنەیەکی باوەڕدا دەهێڵێتەوە کە شتەکان باشتر نابن، یان ڕێگرە لە درێژکردنەوەی هەندێک خۆڕاگری و تێگەیشتن بۆ کەسێک.

"هەرگیز"

ژێرەوەی "هەمیشە"، "هەرگیز" ناتوانێت زیانێکی یەکسان بکات کاتێک بەکاردێت بۆ ڕزگاربوون لە هیوا، نەرمی، یان سودی گومانێکە. زۆر جار نییە کە "هەرگیز" لە پەیوەندی نێوان کەسیدا ڕاست بێت، وە زۆر بە دەگمەن یارمەتیدەرە بۆ بینینی شتەکان لەو چەمکانەدا. بە هەمان شێوە، "هەرگیز" زۆر جار دەکرێت بە شێوەیەکی نەرێنی بگەڕێندرێتەوە بۆ ناوەوە، وەک "هەرگیز پشوویەک وەرناگرم"، "هەرگیز نازانم چی بکەم لە ئاهەنگەکان"، یان "هەرگیز لە پریزێنتەیشنەکاندا باش کار ناکەم" لەوەش زیاتر، دەکرێت وەک شێوازێک بەکار بهێنرێت بۆ مانەوە لە دیدی نەرێنی بۆ داهاتوو، وەک "هەرگیز هیچ شتێک نادەم" یان "شتەکان هەرگیز باشتر نابن"

"هەموو شتێک"

"هەموو شتێک" زۆر جار بەمەبەستی کاتێک کە بەکاردێت بۆ دروستکردنی چیای مەلەهیل، بۆ جوڵانەوە لە شتێکی دیاریکراو بۆ ئەنجامدانی گشتاندنێکی جیهانی. دەکرێت زۆر وزەبەخش بێت کە بەڵێن "هەموو شتێک" لە ماوەی زنجیرەیەک ڕووداوی پێشوودا بە هەڵەدا دەڕوات، بۆ نموونە ئەگەر بتوانێت زوو بە پێکەنینەوە هەڵەیی بوەشێنێت، ئەوا ئەمە زۆر ناکارامەیی نییە. بەڵام کاتێک هەست بە "هەموو شتێک" دەکات بە هەڵە دەڕوات، ئەمەش خۆی لە خۆیدا دەبێتە عەقڵییەتیەک کە ڕێگەت لێ دەگرێت کە ئەو شتەی کە بە دروستی دەگوزەرێت ببینیت.

"بێ تەواوی"

وشەیەک کە زۆر بەناوبانگ بووە لە قالی کچ لە ڕۆژەکانی 1980 وە زۆر جار بەکاردێت بۆ شێوازی ئەرێنی ("تەواو ڕاد، ڕێ!")، وەک زۆر جار پێدەچێت بەشێک بێت لە بیرکردنەوە لە هەموو یان هیچ لە ئاراستەیەکی نەرێنی:"ئەم کارە بێ تەواوی بەگەنە"؛ "شتێک تەواو هەڵەیە لەگەڵیدا"؛ "ماڵەکەم بەرازێکی تەواوە" کاتێک تۆ لە بەشێکەوە دەچیتە سەر هەمووی بە خەرایی و نادروستی، تۆ خۆت کوێر دەکەیت لە بینینی پۆزیتیقی شاراوەی بارودۆخێک یان کەسێک، دانانی فلتەرەکان کە چاکە دەپارێزن بۆ ئەوەی لەگەڵی تێڕوانینە دامەزراوەکەت کە خراپەکان بناسێت — کە تۆ بە گیر دەهێڵێتەوە.

"تێکچوو"

بە دەنیاییەوە هەندێک شت لە ژیاندا بە تەواوی تێکدەشکێت:

تەلەفۆنەکەت کاتێک بە ئامێری شوشتندا دەڕوات، مالێک لە کارتەکان کاتێک لێیدا یەوە. بەڵام وشەی “تێکچوو” زۆرجار بەکاردێت بۆ کارەسات لە ماوەی سەرزەنشتکردن یان ناکۆکیدا. ئایا تا ئێستا هاوبەشەکەت یان منداڵەکانت تاوانبار کردووە بە “وێرانکردنی” شتێک لە ڕوداوێکی تایبەت؟، یان بیرت لەوە کردۆتەوە کاتێک کە تۆ لەسەر پڕۆژەیەکی تایبەتیت کە ئیشت دەکەیت بەو شێوەیەی کە ئێستا هەمووی تێکچووە؟ لەوانەیە یارمەتیدەر بێت لەو حاڵەتانەدا بۆ دووبارە ڕێکخستنەوەی ئەزموونەکە. ئایا ئەو خەباتە بەشێکە لە گەشەکردن کە دواتر دەیدات؟ ئایا لایەنی دەخێکە هەیە کە دەتوانرێت بە شێوەیەکی ئەرێنی ڕزگاری ببێت؟ ئایا ڕێگایەکی نوێ ڕووناککراوەتەوە کە یارمەتیت بدات شتێک فێرببیت؟، یان بە یەک جار هەموو ناکۆکییەکە چارەسەر بکەیت بۆ کە هەمیشە لەژێر ڕووکەشدا شاردراوەتەوە؟ ئەگەر وابێت، کەواتە هیچ شتێک بە ڕاستی تێک نەچووە.

“ناتوانم”.

وەک چۆن لەگەڵ وشەی “تێکچوو”، لە راستیدا کاتێک هەیە کە “ناتوانێت” مانای هەبێت. بەڵام زۆر جاریش هەیە کە بە شێوەیەکی زۆر گشتگیر بەکار دەهێنرێت تەنیا هەستی بێدەرەتانی و نائومێدی زیاتر دەکات و شێوازێک لە خۆ تێکدان دەچەسپێنێت، وەک: “ئەمە ناتوانرێت چاک بکرێت”، “من ناتوانم هیچ کارێکی دروست بکەم”؛ “ناتوانم ئەمە چارەسەر بکەم” سەیری ئەوە بکە کە چۆن ئەم وشەیە لە ژیانی ڕۆژانەتدا بەکاردێنیت ئایا دەکرێت بەڕاستی ئەو وشەیە بە شێوازێک بەکاربێنیت کە نەچێتە ناو بیری نەرێنییەوە؟ ئایا ئەوە دەستوەردانە بەمە بەستی هەڵسەنگاندنێکی واقیعی تواناکانی تۆیە؟

“هەموو کەس” یان “هیچ کەس”

دیارە لەم ژینگە سیاسییە پڕ هەراو تەمەتەدا عەقڵیەتی “ئێمە دژی ئەوانین” ڕەگی داکوتاوە. تووڕەیی زیادی کردووە، کەمەڵەی تر زۆر بوون– کە دەتوانێت ببێتە هۆی ڕق و کینە. کاتێک ئەم دووانە تێکەڵ دەبن. یەک میکانیزم هەیە بۆ دەربازبوون. ئەویش ئەوەیە کە گرووپە گەورەکانی خەڵک کە ڕاستیش نین، بەڵام خەڵک بە بیرکردنەوەیەکی نەرێنی، لایەنگری لە گرووپە گەورەترەکان بکەن.. ئەگەر وشەی “هەموو کەس” یان “هیچ کەس” زیاتر بەکار بێت، ئایا بەگشتی (سینگڵەکانیش بە تایبەتی) بە شێوەیەکی نەرێنی وا بیرناکەنەوە لەو “هەموو کەس” ە، نۆرەی تۆ ناهێنێت، یان “هیچ کەس” گرنگی بە شتێکی تۆ نادات؟ ئەی دەربارەی ئەوەی کە لەوانەیە هەستەکانت ئازار درابێت وەک ئەنجامێک دژی جیهان ڕووبەڕوو دەبیتەوە، چونکە ئازارت دراوە یان خیانەت لێکراوە؟.

“چی تر”
وەک وشەکانیتر کاتێک هەیە کە دەکرێت ئەم وشەیە بە شێوازی ئەرێنی بەکار بهێنرێت.. وەک: بڕیاردان بۆ ڕاگرتنی خوی خراپ و وازهێنان و پەشیمانی لێی. بەڵام لە هەندێ کاتیتردا، ئەوە بەکاردێت بۆ ئەو شتانەی ڕابردوو گۆڕاون و نوێنەرایەتی ئەو شێواندنە مەعریفییە دەکەن بۆ دابەزاندنی تواناکانی تۆ… ئەمانە پەلە بیرۆکەیەکی باون وەک “خەڵک زۆر باش نین” یان “من چیتر لە لەوەدا باش نیم”

رۆمانی دۆن کیشۆت کتێبە ئەفسوناوییەکەی جیهان.. ئەردەڵان عەبدوڵڵا

یەکێک لە کتێبە ناسراوەکانی جیهان رۆمانی ” دۆن کیشۆت”ە لە نووسینی نووسەری ئیسپانی ” میگێل دی سەرڤانتس”. ئەم کتێبە بە دایکی رۆمان دادەنرێت لە مێژوودا، لێرەوە ژانری رۆمان خۆی خستە ناو ئەدەبیاتی جیهانەوە. وا بە سەرو 400 ساڵ دەچێت بەسەر چاپ بوونی ئەم کتێبەدا، لەپاش ئەم رۆمانەش هەزاران رۆمانی تر چاپبوون، لە هێشتا ئەم رۆمانە وەکو خۆرێکی پرشنگدار لەناو کتێبخانەی جیهاندا دەدرەوشێتەوە.
ئەم رۆمانە بەشی یەکەمی لە ساڵی 1605 دا نووسراوە بەشی دووەمیشی ساڵی 1615 چاپکراوە. هەرچەندە لە جیهاندا هەندەی ناوی رۆمانەکە ناسراوە، ناوی نووسەرەکە ناسراو نییە، دیارە لەمەشدا سەرڤانتس شانسی نەبوو، هەتا لەژیاندا بوو زۆر سوودی لەوەرنەگرت، لەپاش خۆشی، رۆمانەکە ناوبانگی لە نووسەرەکەی بردووە، ئەمەش بەدبەختییەکی ترە بۆ نووسەر.
ساڵی 2002 ئەکادیمیای نەرویژی راپرسییەکی لە جیهاندا کردبوو لەبارەی بەهێزترین و مەزنترین کتێبی ئەدەبی جیهان، راپرسییەکە 54 وڵاتی گرتبووە، لەو راپرسییەدا رۆمانی دۆن کیشۆت بە یەکەم دەرچوو، لە پێش کارەکانی دۆستۆیفسکی و مۆلێر ودانتی و شکسپیرەوە بوو.
هیچ کتێبێک هەندەی ئەم کتێبە کاریگەری بەسەر کەلتوری جیهان بەجێنەهێشتووە، هەتاوەکو ئێستا 50 شاکاری موزیکی و 26 جار فیلمی

لەدەرهێنراوە، چەندینجار لەسەر تەختی شانۆکانی جیهان نمایشکراوە، لەناو هونەری باڵێتیشدا لقێک بەناوی " باڵێتی دۆن کیشۆتی " دانراوە. تەنانەت کراویشە بە فیلمی کارتۆنی بۆ منداڵان. لەرووی ئەدەبیشەوە تەواوی ئەدیبانی جیهانی سەرسامکردووە. گەورە نووسەری روسی دۆستۆیفسکی لەبارەی ئەم رۆمانەوە دەڵێت: سەرڤانتس قووڵترین و بەهێزترین نووسەری جیهانە، ئەم رۆمانەش دوایین وشە و جوانترین فکری مرۆڤایەتییە.
هەموو ئەمانە وامان لێدەکات کە لەبەردەم ئەم کتێبەدا تێڕامانی قوول بکەین و بپرسین، هۆکاری ئەم هەموو کاریگەرییە گەورەیە چییە؟

پێشئەوەی دەستبکەم بە خوێندنەوەی رۆمانەکە، چەندین وتارم لەبارەیەوە بە زمانی ئەڵمانیی و عەرەبی خوێندبۆوە، ئەم هەموو وتار و لێکۆڵینەوە زۆرانە لەبارەی ئەم کتێبەوە بووە مایەی سەرنجی زیاترم.
زۆر دەمێکە دەمویست رۆمانی " دۆن کیشۆت" ی نووسەری ئیسپانی " سەرڤانتس بخوێنمەوە. ئەمساڵ چاپێکی عەرەبی زۆرباشم دەستکەوت، کە نزیکەی 970 لاپەڕەیە و هەردوو بەشەکەی تێدایە و لەلایەن نووسەری ناسراوی میسری " عەبدولرەحمان بەدەوی" لە ئیسپانییەوە کراوەتە عەرەبی. بۆیە دەستمکرد بە خوێندنەوەی، نایشارمەوە چ لەرووی ناوەڕۆک و چ لەرووی شێوازی نووسینیشەوە، زۆر جێژم لێبینی. ئەم رۆمانە کۆمەڵێک چیرۆکی سەیرو جوانی تێدایە، چەندین بەسەرهات و سەرکێشی تێدایە، جگەلەوەش زانیاری مێژوویی زۆر گرنگی تێدایە لەبارەی گەلانی ئەوروپا و خۆرهەڵاتەوە.
دەستەواژەی " دۆن کیشۆت" زۆرجار بەرگوێمان دەکەوێت کە گوزارشت لە کەسایەتییەکی "خەیاڵاوی، زۆرجاریش "فشەکەر" بەکاردێت. جگە لەوەش ئەم رۆمانە تەنها لە بواری ئەدەبدا جێگەی خۆی نەکردۆوە، بەڵکە لە بوارەکانی تریشدا کاریگەری خۆی بەجێهشتووە بەتایبەتی لە بواری هونەری تابلۆکێشان، موزیک، ئۆپێرا، فیلم، شانۆ. جگەلەوەش زۆر نووسەری تر سوودیان لە حکایەتە جۆراجۆرەکان ناو رۆمانەکە وەرگرتووەو لە رۆمانەکانی خۆیاندا بەکاریهێناوە.
هەتاوەکو ئەمڕۆ لە جیهاندا زۆر کتێب و لێکۆڵینەوە لەبارەی ئەم رۆمانەوە نووسراوەو هەر کەسەو بەپێی تێگەیشتن و جیهان بینی خۆی قسەی لەبارەوە کردووە، لێرەدا هەوڵ دەدەم تیشکێک بخەمە سەر ئەم رۆمانە مەزنەی جیهان، کە ماوەی 400 ساڵە، تەواوی جیهانی سەرقاڵ کردووە.
سەرەتا پێمخۆشە کەمێک باسی سرڤانتس و ئەو سەردەمە بکەم کە تێیدا ژیاوە، چونکە چ زەمەن و چ شوێنیش هاوکاریمان دەکات لەم نووسەرەو

بەرھەمە جوانەکانی بگەین.

نووسەرێکی بەدبەخت

کاتێک سەیری ژیانی سەرڤانتسم کرد، بینیم وەکو زۆرێک لە نووسەرانی تری جیھان، ژیانێکی زۆر ناخۆش و ھەژار و بەدبەخت ژیاوە. ھەژاریی، زیندان، ئاوارەیی، برسێتی، نەبوونی خێزانێکی بەختەوەر، کوولەمەرگی ژیاوە.

سەرڤانتس لە 29 ی سێپتەمبەری ساڵی 1547 لە شاری ئەلکالا دی ئینارێس لە ئیسپانیا لەدایک بووەو لە 22 ئەپریلی ساڵی 1616 لە تەمەنی 68 ساڵیدا کۆچی دواییکردووە. ھەرچەندە باوکی جەراحێکی ناودار بووەو دایکیشی لە بنەماڵەیەکی ئاینی بووە. پاشان دەچێت بۆ شاری ئیشبیلیە لە قوتابخانەی یەسوعییەکان ئایین دەخوێنێت.

سەرڤانتس سێ برای تری ھەبووە. باوکی پێشتر ئامۆژگاری منداڵەکانی کردووە کە سێ ڕێگە ھەیە بۆ گەیشتن بە مەزنیی و خۆشگوزەرانی: یەکەمیان کارکردن لە بواری سەربازیدا. دووەمیان، بازرگانی لەگەڵ ھیندوستان. سێھەمیان کڵێسە واتە ببیتە قەشە. سەرڤانتس یەکەمیان ھەڵدەبژێرێت و دەبێتە سەرباز. گەرچی براکانی تری یەکێکیان کڵێسە ھەڵدەبژێرێت، ئەوی تریشیان بازرگانی.

جێگەی ئاماژەیە لەکاتی باسکردنی حکایەتی " دیلەکەدا" لە بەرگی دووەمدا، ھەمان حکایەتی ژیانی شەخسی خۆی بەکاردەھێنێت، بەڵام ناوەکەی گۆڕیوەو دەڵێت: پیاوێک ھەبووە سێ کوڕی ھەبووەو، ئەم ئامۆژگارییەی کردوون.

پاشئەوەی خوێندن تەواو دەکات، ئیسپانیا بەجێدەھێڵێت و دەچێت بۆ ئیتالیا. کۆمەڵێک ھۆکار ھەیە بۆ ئەم سەفەرەی، ھەندێک سەرچاوە دەڵێن گوایە کێشەی شەخسی لەگەڵ کەسێکدا ھەبووە، ھەندێکی تر دەڵێن گوایە حوکمی یاسایی لەسەر بووە کە سزای 10 ساڵ بدرێت و دەستی بڕن. بۆیە ئەویش بەیاریداوە رابکات.

بەھەرحاڵ سەفەری بۆ ئیتالیا لە رووی کۆلتورییەوە سوودی زۆر لێوەرگرتووە، ئەو لە کاتێکدا سەردانی ئیتالیای کردووە، کە لە قۆناغی رێنسانزدا بووەو شارە گەورەکانی وەکو فلۆرێنسا و ناپۆلی و ڤینیسیا و میلانەی بینیووە. وەکو خۆشی لە رۆمانەکەیدا دەڵێت: “شاری ناپۆلی جوانترین و دەوڵەمەندترین شاری جیھان بوو. ل157 بەرگی دووەم.” ھەرچەندە ئێستا ناپۆلی یەکێکە لە شارە ھەژارەکانی ئیتالیا. لەھەمانکاتیشدا فەربوونی زمانی ئیتالیا، دەرگایەکەی گەورەی بۆ کردەتەوە تاوەکو شارەزایی کۆلتوری دەوڵەمەندی ئیتالی بێت. ژیانی لە ئیتالیا، کاریگەری گەورەی بەسەرەوە ھەبووەو لە

رۆمانی دۆن کیشۆتیدا رەنگدانەوەی گەورەی هەبووە.
لەساڵی 1568 دەبێتە سەرباز و دواتریش دەچێتە کەشتیگەلەی ئیسپانییەوە و بەشداری جەنگەکانی ئەم سوپایە دەکات دژی تورکە عوسمانییەکان، بەتایبەتی جەنگی لیپانتەی ساڵی 1571. لەم جەنگەکەدا سوپای ئیسپانیا و ئەوروپییە هاوپەیمانەکانی جەنگەکە دەبەنەوە. ژیانی سەربازی لە رۆمانی دۆنکیشۆتدا رەنگدانەوەی گەورەی هەبووە.

دواتر کاتێک دەگەڕێتەوە بۆ ئیسپانیا لە رێگەدا کۆمەڵێک کەشتی چەتەی تورکی دەیگرن و ماوەی پێنج ساڵ لە جەزائیر وەکو دیل و کۆیلە دەگیرێت. دواتر نامە بۆ کاتبی پادشا ڤلیپی ئیسپانیا دەنێرێت تاوەکو فریای ئەو و 500 ئیسپانی تر بکەون، کە کەوتونەتە دەستی سوپای تورکەکان لە جەزائیر. سەرڤانتس ماوەی 5 ساڵ لە جەزائیر دەمێنێتەوە دواتر ساڵی 1580 لە ئەنجامی دانوستانی شاندی ئیسپانیا، 500 ئەقیە دەدەن بە حاکمی جەزائیر و ئازاد دەکرێن.
کاتێکیش دەگەڕێتەوە بۆ ئیسپانیا، سەرڤانتس هەژاریی و بێکاریی و برسێتی بەرۆکی دەگرێت و تامی ئازادییەکەی ناکات. پاشان دەچێتە شاری مەدرید لەوێندەر لەگەڵ "کۆنتالینا دی پالنتیوس" خێزان پێکدەهێنێت، بەڵام زۆر سەرکەوتوو نابێت و کێشەی زۆری دەبێت لەگەڵ ئەم ژنە. لەم ژنەش تاکە کچێکی دەبێت، بەداخەوە کاتێک ئەم کچەی گەورە دەبێت، رووبەرووی سکاندالێکی گەورەی یاسایی و کۆمەڵایەتی دەکاتەوە، ئەمەش هەندەی تر دەروونی ئەم کەڵە نووسەرە دەهەژێنێت.
سەرڤانتس وەکو بەشێکی زۆری نووسەرانی جیهان، هەتا لەژیاندا بوو، هەژاریی و برسێتی، زیندان، دەربەدەریی زۆری بینیووە. ژیان زۆر بێرەحمانە بووە لەگەڵیدا، ئەم ئازارو مەینەتییانەشی، کاریگەری گەورەی بەسەر شێوازی نووسین و بیرکردنەوەی ئەم نووسەرە هەبووە، بەتایبەتی لە رۆمانی دۆنکیشۆتدا، کە بە شێوازێکی گاڵتەئامێزی رەخنە لە کۆمەڵگەی ئیسپانی دەگرێت بەتایبەتی چینی دەوڵەمەند و پیاوانی ئایینی و دەسەڵاتدارانی میرو میرزادەکان.

ناوەڕۆکی رۆمانەکە

ئەم رۆمانە باسی ژیانی نەجیبزادەیەکی ئیسپانی دەکات کە ناوی "ئەلونسۆ کیشانو"یە کە تەمەنی سەرو پەنجا ساڵە لەگەڵ خوشکەزایەکیی و خزمەتکارەکی، لە گوندەکی هەرێمی لامنتشا دەژین، ئەم هەرێمە دەکەوێتە ناوەڕاستی ئیسپانیا. ئەو خاوەنی کێڵگەیەکە و زەویوزاری هەیە و خەریکی کشتوکاڵ کردنە. رەوشی ژیانی باشە و کێشەی دارایی نییە،بەڵام کێشەی ئەم پیاوە ئەوەیە ماوەیەکی زۆر

خەریکی خوێندنەوەی چیرۆکی سوارچاکیی دەبێت کە لەو کاتەدا واتە لە سەدەکانی 15 و 16 دا لە ئیسپانیادا زۆر برەویی هەبووە. ئەلونسۆ پاشماوەیەک بڕیارێکی شێتانە دەدات و ژیانێکی نوێ بۆ خۆی هەڵدەبژێرێت.
پاشان دەکەوێتە حاڵەتێکی دەروونی خراپەوەو خۆی لێدەبێتە کەسێکی بەهێز و قارەمان کە ئەمەش لە رووی دەروونییەوە پێی دەڵێن" شێتی خۆ بەگەورەزانین و نەجرسیێتێکی توندڕەوان" ئەو خۆی لێدەبێتە سوارچاکێکی ئازا و قارەمان و سەرکەش، کە دەیەوێت دژی زوڵم وستەم بوەستێتەوە داکۆکی لە خەڵکی هەژارو ستەمدیدە بکات، هەربۆیە بڕیار دەدات ماڵ و گوند بەجێبهێڵێت و دەستبکات بە گەڕان بەناو وڵات و دژی ستەمکاری بوەستێتەوە. لەمەشدا دراوسێیەکیی هەژاری دێتە ناو مەیدانەوەو بەشداری ئەم سەرکێشییە دەکات کە ئەویش “سانشوا پانزا” یە ، ئەمیش جوتیارێکی هەژارە لەگەڵ ژنەکەیی و کچەکەیدا ژیانێکی هەژارانە دەژین، بەڵام ئەمیش بە بڕیارە شێتانەکەی میرەکەی سەرسام دەبێت و دوای دەکەوێت، هەرچەندە ژنەکەی دژی ئەم بڕیارەیە.
ئەلونسۆ یەکسەر نازناوێکی نوێ بۆ خۆی هەڵدەبژێرێت کە ئەویش ” دۆن کیشۆت، یان دۆن کیخۆت” ئەمەش دەبێتە ناونیشانی رۆمانەکە. سواری ئەسپە پیرەکەی دەبێت کە ناوی رۆسینانتە و سانشواش بە سواری کەرەکەیەوە دوای دەکەوێت.

دۆن کیشۆت و سانشوای خزمەتکاری دەستدەکەن بە گەڕان بەناو شارو شارۆچکەکان و گوندەکانی ئیسپانیا و لەمەشدا رووبەروی کۆمەڵێک رووداوی سەیرو سەمەرە دەبنەوە. لە هەمووشی سەیرتر مێشك و دونیا بینینی دۆن کیشۆتە، کە دەتوانم بڵێم نزیکە لە شێتییەوە، لەم کاروانی گەڕانەدا رووبەروی کۆمەڵێک رووداو دەبێتەوە، لەهەموویان گرنگتر جەنگی لە دژی کۆمەڵێک ئاشی هەوایی پێی وایە ئەمانە کەسانی ئەفسوناوین و هاتون ئەم بکوژن، یان پەلاماردانی گاڕان و شوانەکانی پێی وایە ئەمانە سوارچاکن و هاتوون پەلاماری بدەن، یان ئازادکردنی کۆمەڵێک دزو چەتە، پاشئەوەی هەڵیدەخەڵەتێنن کە گوایە بەتاڵەوا گیراوان، دواتریش کاتێک ئازادییان دەکات، دەستدەکەن بەدزین و رووتکردنەوەی ئەو. یان پەلاماردانی کاروانێکی پرسە ، پێی وایە پەلاماری لەشکرێک دەدات. یان هۆتێلێکی لێدەبێتە کۆشکی شاهانە و خۆشی بە ئیمپراتۆر دەبینێت، یان دەکەوێتە شەڕە شمشێر لەگەڵ داوودرەخت. هەموو ئەمانەش بەوپەڕی قەناعەتییەوە دەیکات و پێی وایە ئەمانە چیرۆکی هەقیقیین. لەمەدا ئەوەمان بۆ دەردەکەوێت کە ئەو جۆرە فەنتازیی و خەیاڵییەی دۆن کیشۆت تێیدا دەژی، هی کەسێکی

ئاسایی نییە. ئەو هەمیشە لە خەیاڵیدا کەمێک شت دروست دەکات، کە زۆر دوورن لە راستییەوە، خۆی لەمەدا قارەمانە و سوارچاکی یەکەمە.
دواتریش چیرۆکێکی خۆشەویستی خەیاڵیئامێزی بۆ خۆی دروست دەکات لەگەڵ ژنە گوندییەکی ئاسایی، کە لێیدەبێتە شازادە خاتوونێکی مەزن، ئەویش “دۆلسنیا دێل یویوسو” دۆن کیشۆت لەمەشدا بەشێوەیەکی خەیاڵئامێزی عاشقی ئەم ژنە لادێیە دەبێت و لێی دەبێتە شازادە خانمێکی جوان و ناسک و نازدار، لەحاڵەتێکدا ئەو ژنێکی ئاسایی گوندییە. خۆشی لە دیالۆگێکیدا لەگەڵ خانمە دەق هرموسا دەڵێت: خۆشم نازانم ئایا دۆلسنیا بوونی هەیە یان نا، ئایا راستییە یان خەیاڵییە، ئەم شتانەش پێویست ناکات هێندە لێی قووڵ بینەوە، بەڵام ئەوەی دەیزانم کە ئەو خانمە هەموو سیفاتکی جوانیی و باشی تێدایە کە دەبێت لە ژنێکدا هەبێت.ل 379 بەرگی دووەم.
پاشماوەیەک دۆن کیشۆت نامەیەک بە خۆشەویستەکەی دەنێرێت و خۆی دەداتە شاخێک و لەوێندەر کوڕێکی شێت دەناسێت کەبە هۆی چیرۆکێکی خۆشەویستییەوە رەوشی ژیانی تێکدەچێت، ماوەیەک لە ئەشکەوتێکدا خۆی دوورە پەرێز دەگرێت.

خود ناسین

لەهەمووشی سەیرتر سانشۆی خزمەتکاریشی تووشی هەمان نەخۆشی “میر”ەکەی دەبێت، کاتێک دۆن کیشۆت بەڵێنی پێدەدات کە هەموو ئیسپانیای لە پیاوخراپان پاکردەوە، بیکاتە والی دوورگەیەکی ئیسپانیا، ئەویش لەم خەونەدا دەژی. تا دەگەنە لای میرێک و کاتێک بەم حیکایەتەیان دەزانێت بە درۆوە سانشۆ دەکەنە والی دوورگەیەک، سانشۆش زۆر دڵی خۆشدەبێت، بەڵام دواتر پیلانێکی بۆ دادەنێن و گوایە لەشکری دوژمن دێتە دورگەکە، سانشۆش زۆر تێکدەچێت و دەترسێت، دواتر بڕیار دەدات کە بگەڕێتەوە بۆلای دۆن کیشۆتی ئاغای، چونکە بۆی دەردەکەوێت کە ئەو ئەهلی دەسەڵات نییە و ناتوانێت ببێتە حاکمی هیچ شوێنێک. ئەم خودناسینەش پەیامێکی گرنگی تری رۆمانەکەیە.

دوو هاوڕێی بێئەمەک

لە گوندەکەدا دۆن کیشۆت دوو هاوڕێی نزیکی دەبن، یەکێکیان قەشەیە ئەوی تریش سەرتاشەکە. ئەمان دەزانن کە دۆن کیشۆت لە رووی دەروونییەوە نەخۆش کەوتووە، هەوڵ دەدەن بە دوایدا بگەڕێن و وای لێ بکەن و بە هەر شێوەیەک بووە بیگرن و بیهێننەوە بۆ گوندەکەی خۆیان و دووبارە خەریکی ژیانی ئاسایی بێتەوە. لەمەشدا هەوڵ دەدەن کوڕێکی گەنج پەیدا بکەن کە لە رووی جەستەییەوە زۆر بەهێزە، بە

فێڵ دەیبەنە بەردەم دۆن کیشۆت و پێی دەڵێن ئەمە سوارچاکەکە دەیەوێت لەگەڵدا بێتە مەیدانی شمشێربازییەوە. یەکەمجار دۆن کیشۆت بەسەریدا سەردەکەوێت، بەڵام دوای ماوەیەکی تر ئەمان دووبارە هەوڵ دەدەنەوە بە شێوەیەکی تر فێڵی لێبکەن، ئەمجارە بەمەرجێک یارییەکە دەکەن، کە هەرکامیان دۆڕاندی دەبێت واز لە سوارچاکی بهێنێت. لەکۆتاییدا دۆن کیشۆت دەیدۆڕێنێت دووبارە لەگەڵ سانشۆ دەیگەڕێننەوە بۆ گوندەکەیان.
لەکۆتاییشدا دۆن کیشۆت دێتەوە هۆش خۆی، بەڵام هیچ سوودی نابێت چونکە لە کۆتایی تەمەنیدایە و رووبەرووی نەخۆشییەکی قورس دەبێتەوە و کۆچی دوایی دەکات.

شێوازی نووسین

رۆمانەکە بە دوو بەش نووسراوە، بەشی یەکەمیان لە 52 فەسڵ پێکهاتووە، ئەم بەشەیان ساڵی 1605 نووسراوەو چاپکراوە، بەشی دووەمیان کە زۆرترە لە 74 فەسڵ پێکهاتووە و ساڵی 1615 نووسراوە و چاپکراوە.
یەکێک لە خاڵە بەهێز و گرنگەکانی ئەم رۆمانە شێوازی نووسینییەتی، چونکە وەکو پێشتریش ئاماژەمان پێکرد، ئەم رۆمانە دەبێتە سەرەتای نووسینی رۆمان لە هەموو جیهاندا. نووسەر بە پێچەوانەی چیرۆکەکانی سەدەی ناوەڕاستەوە کە زیاتر سیمایەکی حکایەتئامێز و فەنتازیی و خەیاڵ بەسەریدا زاڵبوو. بەڵام لەم رۆمانەدا نووسەر هەوڵیداوە زیاتر ریالیزم تێیدا زال بێت.
جگەلەوەش کۆمەڵێک تەکنیکی نوێی داناوە کە دواتر لە ژانری رۆماندا بەکاردێت بەتایبەتی تەکنیکی " دیالۆگ، فرە دەنگی، وەسفکردنی پاڵەوان لەهەموو رووییەوە بەتایبەتی لایەنی دەروونیی و کۆمەڵایەتی، گرێی ئەدەبی، رەگەزی کتوپڕ. بوونی پاڵەوانی زۆر، مەنەلۆگ".
لەهەمووی گرنگتر دانانی رەگەزی فرە دەنگیی و گرێی ئەدەبییە، ئەمەش لە بەشێکی زۆری رۆمانەکەدا دیارە. لە زۆر حاڵەتەدا بەتایبەتی لەکاتی باسکردنی چیرۆکە زۆرەکانی ناو رۆمانەکە هەردوو رەگەزی گرێی ئەدەبیی و فلاش باگ بەکار دەهێنێت. بۆ نموونە لە فەسڵی 27 لە بەرگی یەکەم باسی حکایەتی کردینۆ و لۆسندەی خۆشەویستەکەی دەکات، بەلام تەواوی ناکات تا لە فەسڵی 36 بەرگی یەکەم تەواوی دەکات.
خاڵێکی بەهێزی تری ئەم رۆمانە چۆنێتی داڕشتن و وەسفکردنی پاڵەوانی ناو رۆمانەکەیە، کە نووسەر زۆر بەجوانی باسی هەموو لایەنی پاڵەوانەکان دەکات، ئەم وەسفە وردەش بۆئەوە دەگەڕێتەوە کە بەشێکی زۆری ئەو پاڵەوانانەی کە نووسەر باسی کردوون، لەژیانی

تایبەتی خۆیدا بینیویین و مامەڵەی لەگەڵدا کردوون، بۆیە زۆرباش توانیویەتی لەناو رۆمانەکەیدا باسیان بکات.

قسەکردن لەگەڵ: خوێنەر

لەزۆر شوێندا نووسەر دەکەوێتە گفتوگۆ لەگەڵ خوێنەران، ئەمەش جۆرێکی نوێیبووە لەو سەردەمەدا کە نووسەر لەگەڵ خوێنەردا قسە بکات. لەلایەکی ترەوە سێرڤانتس نووسەرێکی هەڵبژاردووە بۆ رۆمانەکەی کە ئەویش مێژوونوسێکی عەرەبە بەناوی سەیدی حامد بن الابل. من خۆشم لەم شێوازی نووسینە تێناگەم بۆچی نووسەر ئەم کارەی کردووە، بەڵام لەهەمانکاتیشدا جۆرێکی نوێ بووە لە شێوازی نووسین.

دژایەتیکردنی ئەدەبی سوارچاکی سەدەکانی ناڤین

پەیامی سەرەکی ئەم رۆمانە هەر لەسەرەتاوە دیارە ئەویش دژایەتیکردنی ئەدەبی سوارچاکیی سەدەکانی ناڤینە. نووسەر هەوڵیداوە ئەوە پیشانی خوێنەر بدات، کە هۆکاری تێکچوونی باری دەروونی دۆن کیشۆت ئەو ئەدەبەیە کە لەو سەدەیەدا باوی بوو.
وەک پێشتریش وتم ئەم رۆمانە کۆتاییهێنا بە ئەدەبی سوارچاکی کەلە سەدەکانی ناڤیندا برەویی هەبوو، لە زۆرشوێنی رۆمانەکەشدا بە راستەوخۆیی دژایەتی ئەم ئەدەبە دەکات.

بۆ نموونە لە زاری قەشەکەوە دەڵێت:
“من رقم لە هەموو ئەدەبی سوارچاکییە و دەمەوێت هەرچی ئەو کتێبانە هەیە کە لە کتێبخانەکەی دۆن کیخۆتەدا هەن، هەموویان بسووتێنم، ئەدەبی سوارچاکی زەرەری گەورەی بە دەوڵەت دەگەیەنێت، هانی فەساد دەدات و لەدەستدانی کاتی خەڵکی دەکات، هەمووشیان لەرووی ناوەڕۆکەوە یەک شتن، یەکێکیان بخوێنیتەوە دەزانیت ئەوانی تریش هەمان شتن، هەمووشی لە خورافاتی کۆن سەریهەڵداوە، چیرۆکەکانیان مایەی گاڵتەجارییە و هەموو ناوەڕۆکەکانی مایەی پێکەنین و گاڵتەجاریە بەعەقڵی خەڵکی، چونکە هەموو چیرۆکەکان دوورن لەراستیی و واقیعەوە. ل133 . بەرگی دووەم

هەوڵی دزینی لەلایەن نووسەرێکی ترەوە

هەمیشە دزینی ئەدەبی کێشەیەکی گەورەی ناو جیهانی ئەدەب بووە. لەپاش تەواوبوونی بەشی یەکەمی رۆمانەکە، نووسەرێکی ساختەچی و نەیاری سێرڤانتس بەناوی ئەلونسو دی ئابیانیدا لەساڵی 1614 هەڵدەستێت بە نووسینی بەشی دووەمی رۆمانەکەی دۆن کیشۆت. لەرێگەی ئەمەشەوە دەیەوێت رق وکینەی خۆی بە سێرڤانتس تەواو بکات، چونکە رۆمانەکەی بە زمانێکی زبر و قسەی ناشرین و سووک نووسیبوو.

هەرئەمەش وا لە سەرڤانتس دەکات کە پەلە بکات لە تەواوکردنی بەشی دووەمی رۆمانەکە و لە ساڵی 1615 دا بەشی دووەم بڵاودەکاتەوە. جەنگەی ئاماژەیە لە پێشەکی بەشی دووەمی رۆمانەکەدا، باسی ئەم هەوڵی دزینە دەکات لەلایەن ئەلونسو دی ئابیانیدا. هەرچەندە ئەم هەوڵە نەزۆکەی ئەو نووسەرە سەری نەگرت و جیهان تەنها باسی کتێبەکەی سەرڤانتس دەکات.

بابەتە گرنگەکانی ناو ئەم رۆمانە

ئەم رۆمانە جگە لەرووی ئەدەبییەوە لە رووی ناوەڕۆکیشەوە قسەی لە کۆمەڵێک بابەتی گرنگ کردووە کە پەیوەنیان بە مرۆڤەوە هەبووەو نووسەر هەوڵیداوە قسەی خۆی لەبارەیانەوە بکات و لە پێش هەمووشیانەوە "جەنگ و ئاشتی، ئازادیی و کۆیلایەتی، خۆشەویستی، رق و کینە، خودناسین".

نەخۆشی خۆبەگەورەزانین و لە وەهمدا ژیان

پەیامی سەرەکی ئەم رۆمانە باسکردنی ئەو کەسانەیە کە لەرووی دەروونییەوە دەکەونە حاڵەتێکی زۆر خراپەوەو وێنەیەکی شێواویان لەبارەی خودی خۆیانەوە هەیە و پێیان وایە کە کەسێکی مەزن و گەورەن و لە وەهمدا دەژین و ناتوان رووی راستی خۆیان و دەوروبەر وەکو خۆی ببینن. ئەمەش نەخۆشییەکی دەروونی زۆر خراپە، بەداخەوە بەشێکی خەڵکیش تووشی ئەم نەخۆشییە دەبن بەتایبەتی سیاسەتمەدارەکان.

مرۆڤ

مرۆڤ دەبێتە چەقی بیرکردنەوەی نووسەر و لە زۆر شوێندا بەشێوەی جیاواز قسەی خۆی لەمبارەیەوە کردووە. بەتایبەتی لایەنی دەروونی گرنگی زۆری هەیە، چونکە ئەو حاڵەتەی دەن کیشێت، تووشی زۆر کەس دەبێتەوە کە پێی وایە کەسێکی مەزن و ئازا و قارەمانە، بەڵام لە راستیدا بەو شێوەیە نییە.

لە دیالۆگێکیدا لەگەڵ سانشەی خزمەتکاریدا دەڵێت:

مرۆڤەکان سەر زەوی چوار جۆرن:

یەکەم: پێشتر خاوەنی هیچ نەبوون دواتر دەبنە خاوەنی هەمووشتێک بۆ نموونە ئالی عوسمان، پێشتر کۆمەڵێک شوانی هیچوپوچ بوون، ئێستا بوونەتە خاوەن دەسەڵات.

دووەم: ئەوانەن کە لە بنەچەوە خاوەنی سامان و دەسەڵات بوون، خۆشیان پارێزگاری لەو سامانە دەکەن و زیاتری دەکەن، بۆ نموونە میرەکان کە بە میراتی بۆیان ماوەتەوە.

سێیەمیان: ئەوانەی کە پێشتر خاوەنی سامان و دەسەڵاتی زۆر بوون،

ئێستا هیچیان بە نەماوەتەوە و لەناوچوون، بۆ نموونە حاکمەکانی دەوڵەتی میدیی و ئاشووریی و یۆنانی وبەربەرەکان.
چوارەمیان: کە زیاتر خەڵکی گشتی یان بەرەی خەڵک دەگرێتەوە، ئەمانە هیچ سوودیان نییە تەنها ژمارەی زیندووەکان زیاد دەکەن و هیچ سوودێکیان بۆ مرۆڤایەتی نییە. ل 214 بەرگی دووەم.

جەنگ و ئاشتی

ئەم ڕۆمانە زۆرجار یارمەتیمان دەدات کە ئاگاداری ڕەوشی ژیانی سیاسی و ئابووریی و کۆمەڵایەتی ئیسپانیا و تاڕادەیەکیش جیهان بین لە سەدەی پانزەو شانزەدا. نووسەر لەم ڕۆمانەدا هەوڵیداوە لەپەنا سەرکێشییەکانی دۆن کیشۆتدا باسی ژیانی سیاسی ئیسپانیاش بکات بەتایبەتی ئەوەی پەیوەندی بە جەنگەوە هەیە. بەتایبەتی جەنگ لە دژی داگیرکاری تورکی. ئەم ڕۆمانە لە زۆر شوێندا باسی مەینەتییەکان جەنگی کردووە.
لەهەمانکاتیشدا لە زۆرشوێندا هەستی دژایەتییکردنی جەنگی تێدا بەدیدەکەین. بۆ نموونە لە بەشی دووەمدا دەڵێت: کەسانی ژیر و حەکیم و دەوڵەتە باشەکان، هیچ کاتێک خۆیان ناخەنە ناو جەنگەوە تەنها لە چوار حاڵەتەدا نەبێت: یەکەمیان : بەرگرییکردن لە ژیانی خۆیان. دووەم: بەرگرییکردن لە شەرەفی خۆیان و ژن و ماڵ و منداڵیان. سێیەم: بەرگرییکردن لە عەقیدەی کاتۆلیکی. چوارەمیان: بەرگرییکردن لە پادشاکانیان. بەڵام هەڵگیرساندنی جەنگ بەناوی تۆڵەسەندنەوەی زاڵمانەیە، چونکە هیچ تۆڵەکردنەوەیەک عادیلانە نییە و دژی شەریعەتی مەسیحییە، چونکە مەسیح داوامان لێدەکات دوژمنەکانمان خۆشبوێت. ل 349 بەرگی دووەم.
لەلایەکی تریشەوە دژی تاوانەکانی جەنگ دەوەستێتەوە لەمەشدا ئەو تەنها سەرکردەکان بە تاوانبار نازانێت، بەڵکە سەربازەکانیش لای ئەو تاوانبارن. ” ئەو سەربازەی کە فەرمانێکی سەرۆکەکەی جێبەجێدەکات، بەم کارەی لە کاری سەرۆکەکەی کەمتر نییە و ئەویش تاوانبارە. ل 120 بەرگی یەکەم
لەهەمانکاتیشدا زۆر هاوسۆزە لەگەڵ سەربازەکان و پێی وایە ئەوان هەمیشە قوربانی جەنگەکانن لەمبارەیەوە دەڵێت: “سەربازەکان لەبەر مووچەیەکی مانگانەی کەم، خۆیان دەخنە ژیانێکی مەترسیدارەوە، زۆرجاریش وەریناگرن. زۆربەشیان جلوبەرگی باشیان لەبەر نییە، لە زستاندا لە سەرما نایانپارێزێت، زۆربەیان لە مەیدانی جەنگدا قاچ یان دەست، یا سەریان دەپەڕێت، گەر شانسیان هەبێت و خوداش ڕەحمیان پێبکات و بریندار دەبن. هەمیشە سەربازەکان لە جەنگەکاندا زەرەرمەندی سەرەکین و ژمارەیان لەناو کوژراوەکاندا هەزارانن، لە

جەنگەکانیشدا هیچ کاتێک سەرباز سوودمەند نین بەڵکو سوودمەندەکان سێ و چوار کەسن. لەبەرئەوە سەربازەکان زۆرترین زیان دەکەن و هیچ سوودمەند نین. ل 58 بەرگی دووەم.

ئازادیی

لە زۆر شوێندا قسەی لەبارەی ئازادییەوە کردووە. لە دیالۆگێکیدا لەگەڵ سانشۆ دەڵێت: هاوڕێم، گرانبەهاترین نیعمەت کە خودا بە مرۆڤی بەخشیوە، ئازادییە، بەهاو نرخی ئازادی لە هەرچی سامانی سەر زەویی و ئەوانەشی کە لە ژێر دەریاکاندا شاراونەتەوە، بەنرختر و گرانترە. هەر لەبەرئەویش دەبێت مرۆڤ و ژیانی خۆی لەپێناودا بەخت بکات، هەروەها دژی کۆیلایەتی بوەستێتەوە کە دوژمنی ئازادییە، ل 532 بەرگی دووەم.

رۆحی شۆڕشگێری

راستە دۆن کیشۆت لەلایەکەوە گوزارشت لە کەسێک دەکات کە لە رووی دەروونییەوە تووشی کێشە بووە و لەوەهمی کەسایەتییەکی بەهێزدا دەژیی، بەڵام لەلایەکی ترەوە دۆن کیشۆت گوزارشت لە رۆحی کەسایەتیی شۆڕشگێڕیش دەکات، چونکە لە زۆر شوێندا باس لەوە دەکات کە ئەو لە دژی ستەمکاران و پارێزگارییکردن لە خەڵکی هەژار و ستەمدیدە خەبات دەکات، ئەمەش لە سەدەکانی دواتر خۆی لە گیانی کەسانی شۆڕشگێردا دەبینێتەوە.
لە دیالۆگێکیدا لەگەڵ سانشۆ دەڵێت: پەیامی من ئەوەیە کە دژی ستەم و چەوسانەوە بوەستمەوەو هاوکاری کەسانی هەژارو لێقەوماو چەوساوە بکەم، ل 198 بەرگی یەکەم.

گیڤاریزم و دۆن کیشۆت

لە زۆر شوێنیشدا هەست بە رۆحیەتی گیڤاریزم دەکەم، لە زۆر شوێندا دۆن کیشۆت دەڵێیت گیڤارایە قسە دەکات. دڵنیام کە گیڤاراش ئەم رۆمانەی خوێندەتەوە کاریگەری لێکردووە.
“من پیشەی سوارچاکی رێگەم پێ نادات کە رێچکەیەکی تر بگرم، چونکە ئیسراحەت و خواردنی بەتام و خۆش و جلوبەرگی کەشخە و رابواردن، ئەمانە بۆ پیاوی ناو کۆشکەکان دروستبووە، بەڵام ئەوانەی کە پێیان دەڵێن سوارچاک، دەبێت ژیانێکی ناخۆش بژین و کەمبخەون و هەمیشەش چەکیان لەشان بێت، کە منیش یەکێکم لەوانە. ل118 بەرگی یەکەم
هەروەها لەپاش ئەوەی چوار رۆژ لە ماڵی دۆن بیجەی نەجیبزادە دەمێنێتەوە زۆر خزمەتی دەکەن، بەڵام چیتر رازی نابێت لەوە بمێنێتەوەو دەڵێت: “نابێت سوارچاک لە ژیانێکی خۆشیی و رەفاهەتدا بژیی، چونکە ئەمە لە کاروانی گەڕان و سەرکێشی دووریدەخاتەوە. ل

289 بەرگی دووەم “
تاادەیەکی زۆریش گیفاراش هەمان شت دەڵێت، ئەو دەڵێت کە کەسی شۆڕشگێڕ نابێت ژیانی بۆرجوازیانە بژیی، بەڵکو دەبێت ژیانێکی هەژارانە و شۆڕشگێڕانە بژیی و هەمیشە چەکی لەشان بێت.
بە بڕوای من دۆن کیشۆت هەڵگری پەیامێکی شۆڕشگێڕیشە کە دواتر کاریگەری گەورەی بەسەر گەلانی ئیسپانی زمانەوە داناوە، نەک لە ئیسپانیا بەڵکو لە ئەمریکای لاتینیش، هەتاوەکو ئەمڕۆش ئەمریکای لاتین لانکەیەکی بەهێزی بزووتنەوە شۆڕشگێڕییەکانە.

خۆشەویستی

لەم ڕۆمانەدا کەمێک چیرۆکی خۆشەویستی هەمەجۆر و جوانی تێدایە، کەهەریەکەیان گوزارشت لە حاڵەتێکی خۆشەویستی دەکات، دەتوانم بڵێم خۆشەویستی پانتاییەکی گەورەی لەم ڕۆمانەدا داگیرکردووەو نووسەریش لە زۆر شوێندا قسەی خۆی لەمبارەیەوە کردووە.
“خۆشەویستی وەکو مەرگ وایە، تووشی کۆشکی پادشا مەزنەکان و کەلاوەی شوانکارە هەژارەکانیش دەبێتەوە، کاتێکیش خۆشەویستی بەتەواوەتی دەست بەسەر دڵی کەسێکدا بگرێت، ئەوا یەکەمین شت کە دەیکات، نەهێشتنی هەموو جۆرە ترس و شەرم و حەیایەکە،،ل535 بەرگی دووەم.

دەوڵەمەندیی و هەژاریی و پیسکەیی

لەمبارەیەوە دۆن کیشۆت قسەی خۆی دەکات و دەڵێت:
دەوڵەمەندی بەبێ بەخشندەیی، هیچ نییە جگە کەسێکی پیسکەی سواڵکەر نەبێت، خاوەندارێتی سامان گرنگ نییە، بەڵکە چۆنێتی بەکارهێنانی دەبێتە هۆی خۆشیی و کامەرانی بە مرۆڤ، لەسەرو ئەمەشەوە دەبێت بزانیت، چۆن دەتوانیت بەشێوەیەکی باش و گونجاو بەکاریبهێنیت. ل 214 بەرگ دووەم.

جوانناسی

وەکو پشتریش وتم دۆن کیشۆت قسەی لەسەر هەموو شتێک کردووەو زۆرجاریش قسەکانی جددیەت و ژیریی پێوە دیارە، بۆ نموونە کاتێک باسی جوانناسی دەکات دەڵێت:
“دوو جۆر جوانی هەیە، جوانی جەستە و جوانی ڕۆح. جوانی ڕۆح لە ڕێز، ئەمانەت، ڕەوشتی باش، پیاوچاکیی و میواندۆستیی و سەخاوەت و پەروەردەی باشدا دەردەکەوێت. ئەگەر ژنەکیش زیاتر هەست بە جوانی ڕۆح بکات و لە جوانی جەستە، ئەوا ئەوکاتە عیشقەکە بەهێزتر و توندوتیژتر دەبێت. ل 535
جوانی بە ژنی شەریف وەکو ئاگرێک وایە لە دوورەوە دەبرسیکێتەوە یان وەکو شمشێرێک کە ناجووڵێت، ئاگرەکیش لە دوورەوە کەس

ناسووتێنێت، شمشێرێکیش کە ئەگەر لێی نزیک نەکەویتەوە و نەجووڵێت، کەس برینداری ناکات ،ل131 بەرگی یەکەم

ئامۆژگاری دەسەڵات

ئەوکاتەی سانشۆ بە درۆوە دەکرێتە والی دوورگەیەک، دۆن کیشۆت دەستدەکات بە ئامۆژگارییکردنی کە چۆن دەبێت مامەڵە بکات لەگەڵ دەسەڵاتدا. لەمبارەیەوە دەڵێت:

یەکەم خودا بناسە، چونکە لەخودا پەرستیدا حیکمەت هەیە.

دووەم: خۆت بناسە و بزانە کە تۆ خاوەنی چیت، تووشی غرورو لووتبەرزی نەبیت، لەبیرت نەچێت کە تۆ کاتی خۆی شوانی بەراز بوویت، لە بنەچەی خۆت پەشیمان نەبیتەوەو کەسێکی خاکی بە.

سێیەم: با هەست و هەوا تەحکوم نەکات ، چونکە ئەمانە دەبنە هۆی جەهالەت، با زیاتر فرمێسکی کەسی هەژار کارت تێبکات، تاوەکو سکاڵای کەسی دەوڵەمەند. هەوڵ بددە بەدوای هەقیقەتدا بگەڕیێت، هەوڵ بددە حوکمی یاسا جێبەجێبکەیت، لە سزای توندی یاسا مەترسە چونکە زۆرجار ئەو دادوەرانەی حوکمی توند دەدەن زیاتر دەناسرێن تاوەکو ئەوانەی حوکمی سووکی خەڵکی دەدەن. ئەگەر کرا حوکم بەسەر کێشەیەکی کەسێکی دوژمنت بدەیت، واز لە سووکایەتیپێکردن و جنێودان بهێنە، تەنها پشت بەهەقیقەتی رووداوەکان ببەستە، هەمیشە ئەوەت لەیاد بێت کە مر□ق ئ□گ□ر ز□ری هەیە کە هەڵە بکات و تووشی سروشتێکی گەندەڵ بێت، بەڵام تۆ کەسێکی بە بەزەیی ل 438 بەرگی دووەم.

گەلانی خۆرهه□□ات لە رۆمانی دۆن کیشۆتدا

راستە مەیدانی سەرەکی رۆمانەکە ئیسپانیایە، بەڵام نووسەر هەوڵیداوە لە رێگەی کۆمەڵێک پاڵەوان و حکایەتەوە، تیشك بخاتە سەر گەلانی تری نا ئەوروپی بەتایبەتی گەلانی باکووری ئەفریقا و خۆرهەڵاتی ناوەڕاست. جێگەی ئاماژەیە بەحوکمی ئەوەی سێرڤانتس خۆی ماوەیەک لە جەزائیر گیراوە، کەمێک شارەزایی لەگەلانی موسڵمان وەرگرتووە. لە ل162 ل□ بەرگی یەکەمدا باسی فارس و عەرەب و میدیاکان دەکات، هەروەها لە ل 298 باس لە زمانی کلدانیی دەکات، هەروەها لە ل 218 لە بەرگی دووەم دا باسی گەلانی ئاشووری و میدیاکان دەکات کە پێشتر خاوەنی شارستانی دەسەڵاتی گەورە بوو . هەموو ئەمانە گوزارشت لەوە دەکەن کە نووسەر تارادی□کی باش لە چاو سەردەمەکەی خۆیدا، زانیاریی باشی هەبووە لە بارەی گەلانی غەیرە ئەوروپی.

بەڵام ئەوەی کە لە زۆرشوێندا باسی کراوە عەرەبە، وەکو وتم رۆمانەکەی بەناوی مێژوونوسێکی عەرەبەوە نووسیوە، جگەلەوەش لە زۆر

حکایەتیدا باسی عەرەب و وڵاتانی باکووری ئەفریقایان وەکو عەرەبەکان دەڵێن " مەغریبی عەرەبی" دەکات. دووبارە لەمەشدا ژیانی شەخسیی ڕۆڵی هەیە چونکە ماوەیەک لە جەزائیردا گیراوە. لەلایەکی تریشەوە ئیسپانییەکان لەهەموو گەلان تری ئەوروپا پەیوەندیان زیاتر بووە لەگەڵ عەرەبەکان، ئەمەش بەهۆی جوگرافیا و جەنگەوە بووە. هەرچەندە بۆ گشتی وێنەی عەرەب لەم ڕۆمانەدا خراپ نییە.

تورک

نووسەر لە زۆر شوێندا باسی تورک دەکات، وێنەی تورکیش لەم ڕۆمانەدا، وێنە ڕاستەقینەکەیان کە بریتییە لە داگیرکاریی و پەلاماردانی گەلانی ناوچەکە. جا موسڵمان بن یان مەسیحی. لە ل63 بەرگی دووەم باسی هەڵمەتی داگیرکردنی تورک دەکات بۆ دورگەی قوبرس، کە ئەوکاتەش قوبرسییەکان گیریان خواردووە بەدەست ئەم هێزە داگیرکارییەوە کە بەداخەوە هەتاوەکو ئەمڕۆش بەرۆکیان بەرنادات و بەشێک لە خاکی قوبرسی داگیرکردووە. لەهەمووی گرنگتر کاتێک باسی حاجی موراد دەکات. لە ل81 لە بەرگی دووەمدا دەڵێت: مەغریبییەکان بە سروشتی خۆیان زۆر لە تورکەکان دەترسن، بەتایبەتی سەربازە تورکەکان، چونکە لە ڕاستیدا زۆر دڕندەن و بەوپەڕی دڵرەقییەوە مامەڵە لەگەڵ مەغریبییەکان دەکەن، بەجۆرێک مامەڵە لەگەڵ مەغریبییەکان دەکەن وەکو بڵێیت ئەمانە کۆیلەی ئەوان.

کاریگەری بەسەر ئەدەب و هونەری جیهانەوە

دیارە ئەم ڕۆمانە جگە لەوەی توانی ببێتە هۆی لەدایک بوونی ژانرێکی نوێی ئەدەبی کە ئەویش ڕۆمانە، کاریگەری گەورەشی بەسەر لایەنەکانی تری فەرهەنگی ئەوروپییەوە داناوە بەتایبەتی “شانۆ، ئۆپێرا، فیلم، تابلۆکێشان، موزیک” بەجۆرێک هیچ ڕۆمانێکی تر هێندەی دۆن کیشۆت کاریگەری دانەناوە.

لە بواری موزیکەوە هەتاوەکو ئەمڕۆش کەمێک سۆناتا و شاکاری موزیکی مەزنی جوان بەناوی دۆن کیشۆتەوە لەدایک بووەو کەمێک موزیکژەنی جیهانیش کەوتوونەتە ژێر کاریگەری ئەم ڕۆمانەوەو ئیلهامی شاکاری موزیکی زۆر جوانی پێبەخشیون.

بۆیەکەمجار موزیکژەنی بەناوبانگی ئەڵمانی یوهان ڤلیپ فەرتچ لە ساڵی 1690 شاکارێکی موزیکی بەناونیشانی “Der irrende Ritter Don Quixotte de la Mancia ” ئامادەکرد و ئەم شاکارەش لە شاری هابۆرگ نمایشکرا. دوایین شاکاری موزیکیش لە ساڵی 2014 بوو ئەویش لەلایەن کۆمپۆنیستی ئەڵمانی تیۆ روپرێشت بوو. هەتاوەکو ئێستا 50 شاکاری موزیکی بەناوی دۆن کیشۆتەوە بەرهەمهاتووە.

لەرووی فیلمیشەوە نزیکەی 26 فیلمی لەسەر بەرهەمهێنراوە.

بەیەکەمجار لە ساڵی 1926 کارەکی هاوبەشی دەنیمارکیی و ئیسپانی بوو کە لەلایەن کۆمەڵێک هونەرمەندی ئیسپانیی و دەنیمارکی بەرهەمهێنرا. دوایینجاریش لە ساڵی 2018 بوو. هەروەها چەندینجاریش کراوەتە فیلمی کارتۆنی، دوایینجار لەساڵی 2007 بوو لە ئیسپانیا بەرهەمهاتووە.

لەرووی هونەری بالەتیشەوە لە ساڵی 6918 لەیەن مینوکوس بالەتەکی تایبەت بەناوی ” دۆن کیشۆت’ دانراوەو لە هەمەی شانۆیی ” بەلشۆوی ” لە مۆسکۆ نمایشکراوە هەتاوەکو ئێستاش ئەو جۆرە بالەتە ماوە.
لەرووی شانۆشەوە چەندینجار کراوەتە دەقی شانۆیی لەسەر تەختی شانۆی زۆربەی وڵاتانی جیهان نمایشکراوە، لەراستیدا رۆمانەک وانووسراوە کە دەتوانرێت بە کاری شانۆیی بەکاربهێنرێت، جگە لەوەش لەناو رۆمانەکەشدا دەقەکی شانۆیشی تێدایە. بەیەکەمجار لە ساڵی 1694 لەلایەن شانۆنوس و چیرۆکنوسی ئینگلیزی تۆماس ئورفای لەشاری لەندەن وەکو دەقی شانۆیی نمایشکرد. دوایینجاریش وەکو دەقی شانۆیی لە لایەن شانۆنوسی ئەڵمانی کریستۆف بوش لە سالی 2016 لە شاری کیلی ئەڵمانیا نمایشکرا.
لەرووی ئەدەبیشەوە کاریگەری گەورەی بەسەر تەواوی ئەدیبانی جیهانەوە هەبووە، زۆربەی رۆمانووسی جیهانیش کاری گەورەی تێکردوون، لە پێش هەمووشیانەوە نووسەر ناسراوی روسی دۆستۆیفسکی، لەبارەی دۆن کیشۆتەوە دەڵێت: سەرڤانتس قووڵترین و بەهێزترین نووسەری جیهانە، ئەم رۆمانەش دوایین وشە و جوانترین فکری مرۆڤایەتییە. ئەگەر لە مرۆڤ پرسیار بکەن، چی لە ژیاندا چی فێربوویت؟ چیت لە ژیان دەستکەوتووە؟ ئەوکاتە مرۆڤ زۆر بە بێدەنگی دەتوانێت رۆمانی دۆن کیشۆت پێشکەش بکات و بڵێت: ئەمە کورتەی ژیانی منە، ئایا دەتوانن ئیدانەم بکەن لەسەر ئەوە؟
جگە لە دۆستیفسکی کۆمەڵێک نووسەری تری جیهان سوودی گەورەیان لەم رۆمانە وەرگرتووە لەوانە : شانۆنووسی ناوداری فەرەنسی مۆلێر، فرانس کافکا، گراهام گرین، ” بە یەکەمجاریش لە مێژووی ئەدەبیدا ژنە نووسەری ئینگلیزی چارلۆتە لێنۆکس لە ساڵی 1752 دا رۆمانێکی بەناوی ” ژنانی دۆن کیشۆت The Female Quixote نووسی. ساڵی 1917 فرانس کافکاش چیرۆکیکی بەناوی ” هەقیقەتی شانشۆ پانسا” نووسی. سانشۆ خزمەتکارەکەی دۆن کیشۆت بوو.

چەند سەرنجێك

لەپێناو ئەوەی کە ئەم کتێبە بەیەکێک لە کتێبە مەزنەکانی جیهان دادەنرێت، بەڵام ئەمە ئەوە ناگەیەنێت کە ئەم کتێبە کێشەی نییە جا

لە رووی شیوازی نووسین بێت یان ناوەڕۆکەوە.
لەرووی شێوازی نووسینەوە هەست دەکەیت کەهەندێکجار نووسەر چیرۆکەکانی تەواو ناکات یان لەبیری چۆتەوە بۆ نموونە لەکاتی باسکردنی حیکایەتی دزینی کەرەکەی سانشۆ، هەروەکو عەبدولرەحمان بەدەویش سەرنجی ئەم خاڵەی داوەو دەڵێت: سەرڤانتس خۆی بە تەواوەتی باسی رووداوی چیرۆکی دزینی کەرەکەی سانشۆی نەکردووە کەچی دەیخاتە پاڵی نووسەری رۆمانەکە کە ئەویش سیدی حامیدە. ئەو لە فەسڵی 23 بەرگی یەکەم دەڵێت خینس دی یاسمونتە کەرەکەی سانشۆی دزیوە، کەچی دواتر لە فەسڵی 30 دا بەرەبەیانێک کەرەکەی دەزیوەتەوە.
هەروەها زۆرجاریش هەستدەکەیت کە حیکایەتەکان دووبارە بوونەتەوە، بەتایبەتی حکایەتی خۆشەویستییەکان، کە زۆربەیان لەرووی ناوەڕۆکەوە لەیەکەوە نزیکن.

زاڵبوونی کاریگەری حیکایەتی هەزار یەک شەوە
کاتێک ئەم رۆمانە دەخوێنیتەوە کە پێکهاتووە لە کۆمەڵێك چیرۆکی هەمەجۆر، زۆرجار هەست دەکەیت کە ئەم رۆمانە لەژێرکاریگەری “هەزار و یەک شەوەدا” نووسراوە، چونکە ئەمیش لە کۆمەڵێک حیکایەتی جیاواز پێکدێت. دیارە نابێت ئەوەشمان لەیاد بچێت کە کتێبی “هەزار و یەک شەوە” کاریگەری گەورەی بەسەر ئەدەبیاتی ئەوروپی هەبووە بەتایبەتی ئیتالیی و ئیسپانی.

دژایەتیکردنی ئەدیب و نووسەران
خاڵێکی گرنگی تر لەم رۆمانەدا نووسەر لە هەندێک شوێندا دژی ئەهلی قەڵەم دەوەستێتەوە، بەتایبەتی لەکاتی هەڵسەنگاندنیان لەگەڵ سەربازەکاندا. لەکاتێکدا خۆشی ئەهلی قەڵەم بووە لەمبارەیەوە دەڵێت:
هەمیشە ئەهلی ئەدەب، بەزمانە درێژەکانیان و پارچە شیعرەکانیان، وەسیلەیەکی باش دەدۆزنەوە بۆ ژیانیان. لەکاتی جەنگەکانیشدا ئەوان لە سەربازەکان زیاتریان دەستدەکەوێت. خەڵکانێک هەن دەڵێن، بەبێ ئەدەب جەنگ نابێت، چونکە جەنگیش پێویستی بە کۆمەڵێک یاساو رێسا هەیە، ئەوانیش لە ئەدەبەوە سەرچاوە دەگرن. ل 59 بەرگی دووەم.

دوا قسە
دیارە ئەم کتێبە قسەی زۆر هەڵدەگرێت کە لێرەدا بواری ئەوە نییە باسی هەموو خاڵەکان بکەین و هەموو لایەنەکانی بۆ خوێنەر باسبکەین، بەڵام دەتوانم بڵێم ئەم رۆمانە چ لە رووی ناوەڕۆک و چ لەرووی شێوازەوە، یەکێکە لە کتێبە مەزنە ئەدەبییەکانی جیهان و گەورەترین کاریگەری هەبووە بەسەر ئەدەبی و فەرهەنگی جیهانەوە، هەتاوەکو

ئ□م□ش کاریگەری ماوەو دەمێنێت.

سەرچاوەکان:
1/ميغيل دى سيرفانتس. دون كيخوتە. ترجمة عبدالرحمن البدوي. دار المدى للثقافة و النشر.سوريا.1998
2/ عبدالهادي سعدون. 400 عام على رواية «دون كيخوته»: الفارس النبيل لا يزال يحارب طواحين الهواء!. https://al-akhbar.com/
3/ لماذا اختارت اسبانيا الجزائر لإحياء ذكرى صاحب "دون كيشوت"؟. www.bbc.com/arabic
4/ Herr und Diener – Don Quijote und Sancho Panza. www.grin.com
5/ Don Quijote . http://www.klassiker-der-weltliteratur.de

بوێری لەگێڕا نەوەی(خوێنڕێژێکی بێتاواندا).. گۆران هەڵ□ بجەیی

مر□ق د□مێک ڕۆمانێک ، چیرۆکێک، یاداشتنامەیەک، یا هەرجۆرە کتێبێکی دیکە دەگرێت بەدەستەوە ، پاش خوێندنەوەی چەند لاپەڕەیەک بۆی دەردەکەوێت کە ئەم پەرتوکەی بەدەستیەوەیەتی سەرکەوتووە یاخود نا، ئەوش بەوەی کە تاچ ئەندازەیەک توانای ڕاکێشانی سەرنجی خوێنەری هەیە.

پەرتووکی سەکەوتوو یاخود نووسینی سەرکەوتوو ئەوەیە کە دێڕ لە دووای دێڕ ، لاپەڕە لەدووای لاپەڕە پەلکێشت کات بۆ قوڵایی ، نووسینی بڕشت و بەپێز وا لە خوێنەر دەکات تەنانەت لەکاتی نانخواردنیشدا دەستبەرداری نەبێت ، بەوەی چاوێکی لەسەر پەرتووکەبێت و چاوەکەی دیکەی لەسەر خوانەکەی بێت. کتێبی سەرکەوتوو لەوەدا بەرجەستە دەبێت دەمێک □وداوەکانی نێوی وەک دەنکە مرواری ببەستێت بەیەکەوە و هیچ □وداوێکی لێ زایەنەبێت و لە تۆمارگای زهندا وەک خۆیان بمێننەوە.

ئەم جۆرە کتێبانە زۆر جار دووجۆر هەست لەکن خوێنەر درووست

دەکەن،هەستێک دەڵێ دەخوازم زووبگەمە کۆتایی ،دەخوازم بگەمە ئامانج و مەبەستی نووسەر و دەمەوێت بەخێرایی کۆدەکان بکەمەو□ و لە ڕێگەیانەوە بگەم بە پەیڤە کۆتاییەکان،هەستێکیش دەڵێت نەخێر ناخوازم لەخوێند□ن□وەی ببمەوە ،ناخوازم فەزای فراوان و ئەندێشەی جوانی پڕ لە ڕازی هەمەڕەنگ هەمەڕووداو جێبهـێڵم.
ل□ بەرامبەردا دەشێ هەندێ کتێب هەبن هەستێکی سەلبی لەکن خوێنەر درووستبکەن و هەڵسەنگاندنێکی وای لا درووست بببێ کە ئەم کتێبە لەهیچ □ویەکەوە سەرنجڕاکێش نیە ،بەوەی پاش چەند لاپەڕەیەک لێی بێزار دەبێت و ڕەنگە تەواوی نەکات ودەستبەرداری خوێند□ن□وەی ببێت.
کۆتایی مانگی ئاگوست لە گوبنهاگن، نووسەری هاوڕێم، بەڕێز کاک هیدایەتی مەلاعەلی پەڕتوکە نوێکەی بە نێوی [خوێنڕێژێکی بێتاوان] نمایشکرد .
لە بەرگی یەکەمی کتێبەکەدا ،خوار ناونیشانەکە نووسراوە { گێڕانەوە هیدایەت مەلاعەلی،} ،واتە ئەم بەرھەمە بریتیە لە گێڕانەوەی بەسەرهاتێک کە لەزەمەنێکی ڕابردوودا □ویانداوە و خودی نووسەر پاڵەوانی نێو ڕووداوەکانیەتی. دەکرێ ئەم بەرھەمە چەندین پێناسە هەڵبگرێت ، بۆنمونە دەکرێ وەک گێڕانەوەیەک لە قاڵبی فەنتازیادا پێناسە بکرێت ، دەکرێ وەک ڕۆمانێکی حەقیقەت ئامێز سەیربکرێت ،دەکرێ وەک یاداشتنامەی سەردەمێکی دیاریکراو بناسرێت، دەکرێت وەک بەسەرهاتێک لە چوارچێوەیەکی ئەدەبیدا هەڵسەنگێنرێت، کەواتە ئەوە خودی خوێنەرە لە چ گۆشە نیگایەکەوە سەیری دەکات و چ ناونیشان و پێناسەیەکی پێد□ بەخشێت.
بێگومان قسەکردن و هەڵوەستەکردن لە مەر سەرجەم بەسەرهات و ڕووداوەکانی نێو پەرتوکەکە {بەووردی }،کاتی زۆری دەوێت ، بۆیە هەوڵدەدەم پتر تیشک بخەمە سەر هەندێک ڕووداوی گێڕانەوەکە ، کە بەلامەوە گرنگن زیاتر سەرنجمیان ڕاکێشاوە.

یەکەم:

پەڕتوکەکە س□ بارەت بە ژینگەیەک ، یا باژێڕێک نووسراوە کە کارئەکتەرە سەرەکیەکە خەڵکی ئەوێیە،کە با ژێڕی هەڵەبجەیە ، خۆشبەختانە منیش خەڵکی ئەوێم و تاڕادەیەکی باش شارەزای کوونووکەلەبەر و جێگەکانم،جاکەسێک لە ژینەیەکدا گەورە بوبێت کە مەکۆی ڕووداوەکانە ،دیارە باشتر پەی بەلایەنە شاراوەکان وناواخنی ئەو دێڕانە دەبات وەک کەسێکی نامۆ کە لەدورەوە بیخوێنێتەوە.
ئەو گەڕەکەی کە بووەتە شانۆی نمایشی ڕووداوەکان ،گەڕەکی (کانی عاشقان)ە ، ڕاستە من لەو گەڕەکە نەژیاوم ،بەڵام بەهۆی بچوکی

شــــارەکە لەو ســـەردەمەدا ،زەربەی دانیشتـــوانەکەی شارەزاي کوچەوکۆڵانەکانی بوون ، تەنانەت دەمانزانی ماڵی فڵان و فیسار لەکویدایەو حەوشەو دەرگانیان چۆنن و چ ڕەنگن ، جا زەربەی ئەو شوێنانەی کە کاک هیدایەت ئاماژەیان پێدەکات و هەڵوەستەیان لەسەر دەکات ، ئەز لە دەمی خوێندنەوەدا وەک فلاش باگ گوزەرم پێدا دەکردن و بە خەیاڵ دەمهێنانە بەرديدی خۆم .

دووەم:

لایەنکی زۆرجوان و گەشی پەڕتوکەکە ،ئەو زمانەیە کە بەکاری هێناوە، زمان زۆر گرنگە بۆ نووسین ، زمانی بەشت کلیلی نووسینە،زمان ئەو سیحریە کەخوێنەر دەخاتە حاڵەتی ڕامان ، زمانی زەنگین و هەمە گوزارشت چێژی تایبەت دەبەخشێتە خوێنەر ،گەر هێزی زمان نەبێت نووسین لە چەند دێڕێکی ڕەق و وشک و بێ بزاوت بەولاوە هیچی تر ناگەیەنێت ،کاک هیدایەت توانیویەتی زمانێکی شیرین بکا بە بەرگی ئەم نووســینەیدا ، لە زۆر جێگەدا، وشەگەلێــک ،ڕستــەیەک یــاخود دەستەواژەیەکی بەجۆرێکی وا ئەدەبی داڕشتوە کە خوێنەر سەرسام دەبێت و دە پرسێت کە لە چ گەنجینەیەکەوە وەریگرتوون؟ بە بۆچوونی من ئەوە بەخەی مانای شارەزایە لە زماندا، تواناسازی و زەنگینیە لە دەربڕیندا ، سەیری ئەم چەند نمونەیە بکەن: [وەک ئەوەی تازە لە کەرنەڤاڵی سەما گەڕابنەوە — ڕەحم زیاتر تژی دەبێت لە موجیزەی شینایی خەیاڵم-لەتێک پۆلێک باڵندەی دەخەشدا دەڕوات{لاپەڕە 8} -وەک کەرەی سەر نانی گەرم بە ڕۆح و جەستەی یەکدیدا دەتوانەوە{ لاپەڕە13} — ڕێگایەکی کوورت بوو بەڵام پڕ لە ئاوازودەنگ و ڕەنگ بوو- ڕێگایەک ئاشنا بە هەنگاو و نیگاو وترپەکانی دەم{ لاپەڕە15}- تا بەقوڵایدا ڕۆبچیت، دووڕ و مەرجانی زیاتری تێدا دەدۆزیتەوە { لاپەڕە28}- من لەو پارچە قوماشە دەچووم کە دراوە بەسەر تەنافداو بیریان چووە لێی بکەنەوە-من لەپاش ئەو پرسیارە نەفرەتیەوە ،وەک باڵندەیەکی غەمگین باڵ کرام و خرامە نێو قەفەزێکی ئاسنین{لاپەڕە 83}.

نووسەر دەیتوانی هەمان مەبەست و هەمان وشە یا هەمان دەستەواژەی بەکاربهێنایە کە لە ژیانی ڕۆژانەماندا بەکاری دەهێنین ، بەڵام ئەمەی نەکـــردووە ، بەڵکـــو بۆ ئەوەی گوزارشتەکـــان ،مەبەســـتەکان ،پەرەگرافەکـان لای خـوێنەر جـوانتر و دڵگیرتربـن ،چـووە زمـانێکی ئەدەبی ڕەوانی بەکار هێناوە . هاوزەمان زۆر دەستەواژە و ڕستە هەن کە بە سێ چوار جۆری ئەدەبی داڕشتووە وهێنیویەتەوە ، ئەمە بەخەی جوانی بەخشیوە بە ڕستەکەو و جێگەی تێمانە ، بە نمونە دەمێک باسی

حەوشەکەی ماڵی خۆیان دەکات، کەدایکی چۆن بەجۆرەها گوڵ ڕازاندویەتەوە و چۆن ئێوارانی هاوینان ئاویداون و ئاوپڕشێنی ئەو ناوەی کردوە و چۆن سفرەی ڕازێنراوەتەوە و لەنێو بۆن و بەرامی گوڵ و درەخت و ئاسەواری ئاوپڕشێن و فێنکی هەوا و نانخواردنی بەکۆمەڵ و بەقسە و پێکەنین ، پێکڕا ئەمانە جۆرە هارمۆنیایەکیان پێکهێناوە ،کە ئارامیان بەخشیوە بە خێزانەکە.
ئەم جۆرە وەسفکردنەی ماڵ و دەوروبەر و گەڕەک ،سەلیقەیەی تایبەت دەخوازێت کە لە هەمووکەسدا مەوجوود نیە و هەمووکەس ناتوانێت ئەم جوانکاریەی تێدابکات.
لە جەنگەیەکی تردا باس لە قەیسەریەکەی باژێڕ دەکات کە باوکی لەوێدا دووکانداربووە، ئەو قەیسەریە بەیەکێک لە پێگە کلتوري و ئەفسوناویەکانی شار هەژمار دەکرا،{ بەداخەوە بەعس پاش کیمیابارانەکە ڕووخانی بەمەش بەشێک لە کەلەپووری ئەو باژێڕەی مەحفکردەوە}. لەکن باژێڕوانان ، ئەو قەیسەریە، وەک جەنگە و مەنزڵگای حەج وسوکنابەخش وابوو ،دەگمەن ڕوویداوە کەسێک ڕێگەی کەوتبێتە{مەیدانەکە} و کوورتە پیاسەیەکی بەنێو قەیسەریەدا نەکردبێت. پەیوەست بەو قەیسەریەوە هیدایەت لەوێدا باسی چەند شتێک دەکات کە سەرنجڕاکێشن، یەکێکیان چاودێریکردنی ئەو پەڕەسێلکانەیە کە لە بنمیچەکاندا هێلانەیان چێکردووە ، هیدایەت سەرنجی وەردی دەخاتە سەر هاتووچۆو جوڵەو چۆنیەتی بەخێوکردنی زێڕنەقووتەکانیان .ئەمە بەخەی تیژی نیگاو ئارەزووی چاودێری وردی مەرد منداڵێک دەگەیەنێت بە کائینێکی بچوک کە بوونەتە بەشێک لە بزاوتی قەیسەریەکە .هەر لەهەمان قەیسەریدا کە ئەم بە جێگرەوەی باوکی نیوەڕوان چووەتە ئەوێ ،هاوکات کۆمەڵێک مەردمنداڵی هاوتەمەنی کە ئەوانیش زیاتر هەر لەوکاتەداو بە هەمان مەبەست لەوێ بوون ،ئەمانە بە چەندکاتژمێرێک بوونەتە برادەی یەکتری .ئەم مەردمنداڵانە لە ماوەی ئەو چەندکاتژمێرەدا {ئاتمەسفێر}ێکی تایبەتیان بەخۆیان درووستکردووە ،بە باسوخواستی هەمەچشنە و گەمەی جۆراوجۆر و سەرنجی تەنزئامێزی ڕێبواران کاتەکەیان بەسەربردووە.

ڕووداویکی تر کە دەشێ زۆربەمان هەستمان پێکردبێت و بیزانین،یاخود ڕەنگە بەسەرماندا هاتبێت ،کاریگەری خراپ وزیانبەخشی باڵادەستی مرۆڤە بەهێزەکانە ، جا بەهێزی جەستە یاخود ئەقڵبێت،یا گەورەیی تەمەن بێت، بەداخەوە زۆر جار ئەم {گەورانە} منداڵی لەخوارخۆیان، ئیدی برای بچوکبێت یاخود خزم ودەوروبەر، بەکاریان هێناون بەکاری نادرووست و قیزەوەن ، ئەتوانم بڵێم ئەو کارانە لە کلتووری

□□ژه□اتیدا باوە و ڕەنگە هەتا ئێستاش هەر ما□□ت. جا کاک هیدایە
ئەم [گەورەییە] لەدوو جێگەدا و وەک دوو چ□م□ک لەدوو ڕووداوی
جیاوازدا باسدەکات .
یەکێکیان کارکردنی بووە وەک پەیامبەرێک بۆ بردنی فەرمایشەکانی
{گەورەیەک} ، کە بریتی بوون لە حەزو ئارەزوە سێکسیەکانی و
هێنانەوەی وەڵامەکان لە جەمسەری خانمێکەوە. ئەم کابرایە و
برادەرەکانی بۆ گەشتن بەو ژنە [کۆدی تایبەتیان] بەکار هێناوە کە
هیدایەت لێی تێنەگەشتووە ، بەڵکو تەنها گەیاندنی لەسەربووە ، ئەویش
لەژێر فشارو ترسدا. سەرەتا لەمەسەلەکە نەگەشتووەو لە پاکی و
بێئاگایدا ئەو کارەی کردوە ، بەڵام لەدوایدا کە بۆی دەردەکەوێت
مەسەلە چیەو خەریکە کۆدەکان دەکاتەوە ، ئیدی هێدی هێدی خۆی
دەکشێنێتەوە .
چەند [گەورە]یەکی تر لەتووخمێکی دیکە و لە نمایشێکی نائینسانیدا
هیدایەت ناچار دەکەن تا چاو لە دزیەیەکانیان بپۆشێت،دزیلێکراویش
خودی هیدایەت خۆیەتی و بەدیاری کراویش دەغیلەکەی باوکی. لەو
دەمەی باوکی نووسەر بۆ نانخواردنی نیوەڕۆ و پشوودان گەڕاوەتەوە
بۆماڵەوە،ئەمیش وەک هەمووجار لەبری باوکی ئاگای لەداوکان بووە
،هەندێک جار چەند گەورەی□ک دوو منداڵیان ناردۆتە سەری بۆ
ئەوەی لە دەخیلەکەی باوکی پارە دەربه□ن□ن ، ئەوێش نەیتوانیوە
ڕێگربێت یا ناڕەزایی دەرب□□□ت چونکە [دزە گەورەکان] لە دوورەوە
چاودێرییان کردووە و بەزمانی جەستە هەڕەشەیان لێکردووە، ئەوەش
بۆخۆی دووجار کارێکی نەشیاو قیزەوەنە ،یەکەم تێکدان و
لەکەدارکردنی کەسایەتی منداڵ بە بەکارهێنان و بەدزکردنیان کە
پێدەچێت ئەوانیش بەدەر لەخواستی خۆیان ولەژێر فشارو ترسدا
بەوکارە هەستابن، دووەم دزیلێکراوە کە بێگومان لەکاتی کردارەکەدا
بەدۆخێکی دەروونی نالەباردا تێپەڕیوە ، بەوەی ل□ بەرچاوی خۆی لە
ڕەنج و ماندووبوونی باوکی دەبەن ، بێ ئەوەی هیچی بۆ بکرێت. ئەوەی
لام جێگەی پرسیارە ،چۆنە کاک هیدایەت ئەم باسەی لای باوکی
نەدرکاندوە؟ یاخود ئایا باوکی هەستی بەوە نەکردووە کە پارەی
دەغیلەکە کەمیکردووە ؟

ناونیشانی پەڕتوکەکەش شایانی هەڵوێستەیە،جێگەی خۆیەتی بپرسین کە
بۆچی کاک هیدایەت ئەم ناونیشانەی بەخشیوەتە کتێبەکەی؟ (
خوێنڕێژێکی بێتاوان) چ واتاو ماناو مەدلوولێکی هەیە؟دەکرێ کەسێک
خوێنڕێژبێت و هاوزەمان بێتاوانیش بێت؟
ئایا خوێنڕشتن بۆخۆی تاوان نیە؟بەدیوەکەی دیکەدا دەپرسم ، ئایا
بێتاوان ئەوەیە کە خوێنەکەی ڕژاوە یا ئەوەی تاوانەکەی

ئەنجامداوە؟ بۆ کردنەوەی ئەم لوغزە ئاڵۆزە هەردەپێ پەنا بۆخودی نووسەر بەرین کە بەسانی ڕوونیکردوەتەوە ،مەبەست ڕشتنی چ جۆر خوێنێکەو بۆ چ مەبەستێک ڕژاوە.

چیرۆکە{خوێنڕشتنە}لەوێوە دەست پێدەکات کە خێزانێک وەک کرێچی دێنە نێو حەوشەکەیان و کچێکیان دەبێت کەچەند ساڵێک لە کاک هیدایە بەتەمەنترد□ بێت، دروستبونی پەیوەندي ئەم کرێچیە نوێیەو ئەم مێردمنداڵە لەو ساتەوەختو□ دەستپێدەکات کە ستایلی قژی کچەکە سەرنجی هیدایەت ڕادەکێشێت و لێی دەپرسێت [قژت بەچی وا وەک بورمە لول کردووو؟] ، پرسیارێکی گەلێک سادە وەک سادەیی هەر پرسیارێک، بێ مەبەست لەزاری موراهیقێکەوە دەرچووە ، ئیدی ئەم پرسیارە دەبێتە داچەقاندنی یەکەم کۆڵەکەی بەندیخانەیەکی ڕۆحی ، دەبێتە درێژکردنەوەی یەکەم تەونی جاجڵۆکەی ڕاوکردنی نێچیرێک ،نێچیرێک کە ڕاوکردنی زۆر سانابووە ،چۆن و چ کات ویستبێتی بۆ مەرامی خۆی بەکاریهێناوە .

ڕۆشتن لەگەڵ ڕەوتی ڕووداوەکاندا ئەوەمان بۆ ڕووندەبێتەوە کە ئەم کچە {سادییە} کۆتوبەندی هیدایەتی بەجۆرێک کردوە ،کە نەیتوانیوە بێ فەرمانی ئەو جوڵەیەک بکات ،یاخود بەکام و ئارەزوی خۆی بڕوات ، بخوات وبژی، بەجۆرێک یەخسیری کردوە کە بووەتە ئامێری بەڕیمۆکۆنترۆڵ ، بە ڕیمۆنکۆنترۆڵەکەی لەماڵەوە و لەدەرەوە بزاوتەکانی بۆ دیاری کردوە و چی ویستی خۆی لەسەربوبێ پیکردوە ،تەنانەت وای لێکردوە کە هێدی هێدی لە خودی خێزانەکەشی هەم بەجەستە و هەم بەهەست دووربخاتەوە و وەک نامۆیەک ڕەفتار بکات ، بەتایبەتی ل□ تەک کاکیدا. ئەم فشارە دەرونیە گەشتوە بەوەی ڕێگەی پێنەداوە لەگەڵ هاو□□ک□انی گەڕەک وازی بکات ، ئەم دابڕانە کووتووپڕە لە کن هاوڕێکانیشی بووەتە جێگەی پرسیار ،ئەمیش هەرجارە بە بەهانەیەکی [ناموقنیع] وەڵامی داونەتەوە .

بۆدەربازبوون لەو دۆخە کەهەرخۆی زانیویەتی ئاسەوارو کاریگەریە جەستەیی و دەروونیەکانی چەند قوڵ و بەسوێیە،پێویستی بە بڕیارێکی بوێرانە هەبووە کە پێی بڵێ[ستۆپ] ،پێی بڵێ بەسە ئیتر من گەمەی دەستت نیم، دەمەوێ بۆخۆم بژیم نەک بۆتۆ. پێیدەچێ لەودەمەدا ئەو بڕیارو هەڵوێستە لەدایک نەبووبێت ،یاخود بیرکرنەوەی هەر هێندە بووبێت کە ملکەچی فەرمایشە [سەربازیەکان]ی بەرامبەرەکەی بێت.

ئەم بێ دەنگیە سامان□ک□ ئاکامێکی خراپ و مەترسیداری دابەدەستەوە،ئەو ئاکامەی ژیانی ئەو دەمەی نووسەری وێران کردو ونغرۆی قوڵایی کێشەیەکی کرد کە دەربازبوون لێی ئەستەم بوو.بەهۆیەوە هەموو دەرگاکان بەسەریدا داخرابوون ، کەسێکی دڵسۆزی شک نەدەبرد بەهانایەوە بێت و دەستی بگرێت و لەو زۆنکاوە

دەریبهێنێت،دەبوو بەتەنها ئەو جەنگە سەپێنراوە بکات.

لێرەدا پرسیارێک دێتە پێش ؟ دەمێک دەبینن کە هیدایەت نەهەڵسوکەوتی هەڵسوکەوتە ، نەخوێندنی خوێندنە ، نان خواردنی نانخواردنە ، نەڕەفتاری لە خوێندنگاو نێو ماڵ ئاساییە ،تا ئەو ڕادەیەی زۆر جار خۆی لە نانخواردنی خێزانی بەبیانوی کوورتمەودا دزیوەتەوە و لەگەڵ خێزانەکەیدا نانی نەخواردوە ،مەعانات وایلێکردوە ڕۆژبەڕۆژ زەردو لاواز بووە، بێ ئارەزوو ،کەمدووبووە. جا پرسیارە کە ئەوەیە ئەرێ بۆ تەنها جارێک کەسێک لەخێزانەی لێیان نەپرسی { بۆ ڕەفتارت وەک جاران نیە؟ } یاخود براگەورەکەی کە کوڕە گەورەی ماڵ بووە و پاش باوکی بەرپرسیاریەتی خێزانی لە ئەستۆ بووە ، کاتێک کە { لەقافا گرتوویەتی} ، بۆچی بانگی نەکردووە و پێی بڵێت برای بچوکم ئەم کارە باش نیەو خۆت دوورخەرەوە لەوکچە؟ بەپێچەوانەوە لەبری ئەوەی چارەسەری کێشەکەی بکات توانج و تانەی لێداوە ،ئەوەش بۆتە هۆی زیاتر دوورکەوتنەوەی هیدایەت لەوبرایەی و سەرجەم خێزانەکەی. وەک خۆی دەڵێت شەش مانگ قسەی لەگەڵدا نەکردووە، ئاخر ئەمە چ براگەورەییەکە دەمێک برا بچوکەکەت بۆماوەی شەش مانگ دوو وشەت لەگەڵدا نەگۆڕێتەوە و تۆش مێشێک میوانت نەبێت و لەه□ک□ار□ک□ی ن□پرس□یت؟ب□ ب□چ□وونم ئەم جۆرە ه□□س□وکەوتە لەزۆرحاڵەتدا دەگەڕێتەوە بۆ ئاستی نزمی ڕۆشنبیری و خەمساردی ئەو کەسانەو کۆمەڵگا.

وێرای ئەمە خودی هیدایەتیش کەم تەرخەم بووە ،بەوەی بۆچی بانگی براکەی خۆی نەکردووە و بەڕاکشاوانە هەموو شتێکی بۆ باسبکردایە و داوی ئامۆژگاری بکردایە؟ تا وەک مەسەلە کوردیەکە دەڵێت[زەرەر لە نیوەی بگەڕێتەوە هەر باشە]،ئەوکات توشی ئەم کارەساتە نەدەبوو کە بەدڵنیاییەوە زۆر ئازاری ڕۆحی داوە.

هیدایەت بەو تەمەن و کەم ئەزموونەی ژیانەوە بتوانێت ئامۆژگاری هاوڕێ خوێندکارەکەی بکات و قەناعەتی پێبکات کە دووربکەوێتەوە لەو پەیوەندیە ئەویندارای□ بێ ئاکامەی تێی کەوتووە ،ئەی بۆچی کاکە نەیتوانی ئەو کارە بۆ براکەی خۆی بکات؟لەوانەیە گەر برا گەورە بە ئەرکی برایانەی خۆی هەستیایە ئەو دەمە هیدایەتیش ئەو ئازارەی لە سینەیدا بۆ ئەم ماوە درێژە هەڵنەدەگرت کە لە ئاکامدا بەم کتێبە گوزارشتی لێکرد.

خال□یکی تر ک□ د□م□و□□ت ئام□ژ□ی پێبکەم ،پەیوەستە بە براکانی کچەکەوە ، وەک کاک هیدایەت باسیان دەکات، یەکیک لەبراکانی { پێموا بێت ناونجی بووە}زۆر تێگەیشتوو،هۆشیارو ڕوناکبیربووە{ ئەهلی کتێب بووە} .دەمێک برا گچکەکەی هەستی بەپەیوەندیەکەی نیوان

هیدایەت و خوشکەکەی خۆی کردوە ویستویەتی ئەو باسە بوروژێنێ و بیکاتە کێشە ، بەلام ئەو ڕێگری لێکردووە ونەیهێشتووە لەسەری بڕوات و پێی گووتووە{ نەکەی کێشە درووست بکەیت و بەدەستی خۆت ئابڕوی خێزانەکەمان وخوشکەکەمان بەریت} .گەر ئەو برایە خاوەنی ئەو تێگەشتنە جوانە نەبوایە و ئاقڵانە لە مەسەلەکەی نەڕوانیایە،کەسێکی کەلەڕەق و مێشک بەتاڵ بوایە،وەک چۆن لە ڕابردوو و ئێستادا بەهۆی هەمان مەسەلەوە هەزارەها کارەساتی لێکەوتوەتەوە ، لەوانیە ئەمەش کارەساتی بخولقاندایە. بەداخەوە ئەم هەڵوێستە هۆشمەند و عەقلانیە لەهەموو خێزانێکدا بوونی نیەو نمونەی ئەم چەشنە مرۆڤانە دەگمەنن.

خاڵێکی دیکە کە لەکن من گرنگە و شایانی ئاماژەیە ،ئەوەیە کە بیلێم ،ئەوەی کاک هیدات نووسیویەتی شتێکی نوێیە لەدنیای نووسیندا ، گێڕانەوەی بەسەرهاتێک کە لە فەترەیەکی مێردمنداڵیدا پێیدا تێپەڕیەوە و ڕووداوەکانی بۆ نزیکەی چواردەیە لەسنگی پەنگخواردویدا هەڵیگرتووە ،ئێستا توانی لەزمانی ئەم پەرتوکەوە دەریببڕێت، دەربڕینێکی {بوێرانە}و بێ زیادوکەم.
ڕۆژی ڕێوڕەسمی ناساندنی کتێبەکەی کە لەکۆپنهاگن بەڕێوەچوو، لەمیانەی باسەکەیدا دەربارەی کتێبەکە ،کاک هیدایەی لە بڕگەیەکدا گووتی[پێدەچێت پاش خوێندنەوەی ،کەسانێک هەبن ڕقیان لێم ببێەوە یا بەجۆرێکی بوغزاوی لێم بڕوانن،هاوزەمان لەوانەیە بڕێک لەو خوێنەرانە بەچاوی بەزەیی و وەک بوێر لێم بڕوانن و پتر منیان خۆش بووێت] پێدەچێت هەردوو حاڵەتەکە ڕووبدات بەڵام دڵنیام کە تێڕوانینە {ئیجابیەکە} زۆر زیاتر دەبێت. بەشبەحاڵی خۆم چێژم لە خوێندنەوەی وەرگرت ،هەر بۆیە دەستخۆشی لێدەکەم بۆ ڕاستگۆیی و بوێری .
هیوادارم هەرکەسێ دەیخوێنێتەوە هەقی خوێ پێبدات وبەچاوی ڕەخنەی بابەتیانە لێی بڕوانێت ،هاوکات ئومێدەوارم بۆ لەمەودوا هەموومان ئەو بوێریەی ئەومان تێدا بێت،بەوەی هەرکەسێکمان لە ڕابردوودا دووچاری گرفتێکی جەستەیی یا دەروونی بوبینەوە ، خەفەی نەکەین و لەسینەماندا بەندی نەکەین ، بەڵکو هەوڵبدەین لە دووتوێی پەڕەو و پەڕتوکێکدا یا بەهەرجۆرێک کە دەگونجێت دەریببڕین، کە ئەوەش دوو ئامانج دەپێکێت یەکەم : لەڕووی دەروونیەوە کەسەکە ئاسودەدەبێت ولەو فشارە نەفرەتیەی دەروونی دەربازدەبێت.
دووەم: خەڵکی ئاشنا دەکات بەم جۆرەکێشانە ک□ ن□و□ن {لە ئاشکراکردنیاندا} ،چونکە هەتا ئێستا کەسێک ئەو بوێریەی مامۆستا هیدایەتی نەبوو□ ، ب□□ت □ووداوە قێزەوەنەکانی س□□رد□می

مندای،مردمندای یا گنجتی خی بکس ئاشکرا بکات یا بشویک بینووسیتو و ئمش خوندنومان بی هبت.
لهمان مراسیمدا کاک (ریبوار حمم فرج) ی شاعیرو شانکار وئکتر ،ل ووی هونریو پناسیکی جوانی ب پرتوک کرد وخستی چواچویکی هونریو، وک ئوی ک خی سیناریوی ب دانابت و گر لشاندا نمایش بکرت چ جر نگدانویکی هونری هدگرت ،دیار باسکی کاک بوار بابتکی دومند کرد و جگی دستخشی .
ل کتایدا دووبار دستخشی لکاک هیدات دکم ،ب ئازایتیکی ، هم ب بخشینی داهاتی پرتوککی، ک بخشی خراوکی [کاک لوقمان و مهاباد خانی هاوژینی]ک ئوانیش شتومک و پداویستی پدکن و دینرن ب خلکانی کم درامت و خاون پیداویستی تایبت ل کوردستان ،بمش کارکی ئینسانی ئنجام ددن وشایانی ز و دستخشین.
هیوادارم وک بند ئوی لم نووسیندا پمکراو ،توانیبتم تادیک وک پویست تیشکم خستبت سر هندک لاینی پرتوکک .

لە مەزاتخانەی هەڵبژاردندا..
زاهیر باهیر

” نوێنەرەکانی” میللەت ئەمجارەش داوامان لێدەکەن بیانخەینەوە سەر کورسی دەسەڵات ، بیانبەینەوە بەر ناز و نیعمەت ، بیانکەین بە توێژاڵێکی باڵادەستی سەرو خۆمان، بۆ دەستدرێژیکردنە سەرمان و خواردنی مافەکانمان، بۆ خواست و مەبەستی تایبەتی، نەک ئەمە، بەڵکو خۆیان.
ئەمڕۆ مەزاتخانەیەك لە عێراق و کوردستاندا دانراوە، بەڵتەچییەکان، ناشیرترین و فێڵبازترین کەسانی ” نیشتمان” لەو مەزاتخانەیەدا خۆیان هەڕاج دەکەن، بە نرخێکی گەلێك گران ، نەك هەرزان . نرخێکە کە تۆ ئومێد و توانا و ویژدان و خواستی خۆتی بۆ 4 ساڵ یاخود زیاتر پێدەفرۆشی، ویژدانی خۆت لەدەستدەدەیت، قسە و متمانەی خۆت لە بەین دەبەیت، دواتریش پەشیمانیت دادت نادات.
ئەمە لە بەرانبەر ئەزموونێکی تێشکاوی نەك هەر کوردستانیی یاخودی عێراقیی بەڵکو جیهانی شکستخواردوودایین ، ئەمە لەبەردەم گەورەترین درۆی مێژوویییداین ، درۆیەك کە چەند سەدەیەکە لە وڵاتانی ڕۆژئاوا و ئەمەریکا چەندبارە دەبێتەوە، هاوکاتیش ئەم پرۆسەیە لە عەوەزەی گۆڕانکارییە لاوەکییەکانیشدا نەهاتووە. لە باری چاککردنی ژیانی خراپی خەڵکیدا نییە، گەندەڵیی، نەبوونی ئازادیی و دادوەری کۆمەڵایەتی و نایەکسانی بنەبڕ ناکات، کێشەی چینایەتی و پلەداریی [هیرراشییەتی] نەو کەمەڵ چارەسەرناکات ، کێشەکانی وەکو بێ خانووبەرەیی، بێتاڵەیی، گرانی پێداویستییەکانی ژیان، زوڵم و زۆر، هەڵاواردن و جودایی نێوان نەتەوەکان، ڕەگەزەکان دەستکاری ناکات.
لەم پرۆسەیەدا ئەمە نوێنەرانی بزنس و سامانداران و هەڵدەبژێرین، خزمەتکاران و پارێزەرانی دەوڵەت و سیستەمەکە، هەڵدەبژێرین، ئەوانەی کە دەستنیشانیان دەکەین تەنها ئەوانەن کە بەجێهێنەری یاخود جێبەجێکاری فرمانەکانی هێزە ڕەش و تاریکەکانن، بەجێگەیاندنی ئەجێندە شاراوەکانی کۆمپانیا زەبەڵاحەکان و بانقەکان و هەرە ساماندارانی جیهانین، ” نوێنەر” ەکانی ئێمە تەنها فرمانە سەپێنراوەکانی ئەوان شەرعیەت پێدەدەن، بۆمان دەکەنە یاسا و یاساکەش دەئاڵێتە گەردنمان و سەمان دەکات، توانامان دیاریدەکات، ڕوانگە و بیرکردنەوەمان نا کارا دەکات.
گۆڕانکارییە بنەڕەتییەکان لەوەوە و بە هۆی ئەو ” نوێنەرانەمانەوە” ناکرێن گەر ئەوانە بکرانایە هەر دەمێك بوو

هەڵبژاردن یاساخ کرابوو. ئاخر دەچێتە ئاوەزی کەوە کە خەڵکانی دەستڕۆیشتوو پرۆسەیەك بۆ تێ ڕەوابینن، کە خۆیان زەرەرمەند بکات؟!!

لەو ماوەی 4 ساڵە یازیاتر ئەوەی کە ئەمە هەڵیان دەبژێرین تەنها پێنجە هەڵبژێین و دەنگدانە بە هەندێك کێشە و پرسی لاوەکی ، هەمووماندئەوانەمان بینیوە. ئەوەی کە گرنگە و دێتە پێشەوە لەو ماوەیەدا کە ئەو " نوێنەرانە" متمانەیان پێکراوە، هیچیەك لەو پرسە سەرکەییانە ناهێڕێنە ناو دیوەخانەکە، لە پشتی ئەمانەوە قسەی لەسەر دەکرێت و دەرگای بۆ ئاوەڵا دەکرێت، یاخود هەر بە ئۆتۆماتیکی پرسەکان خۆیان بەڕێدەچن، زۆریان ڕەنگە لە تەمەنماناد هەر نەزانیین، چی کراوە و چی بووە.

سەرەڕای ئەوانەش ئەوەی کە دەسەڵاتی فیعلی هەیە پۆلیسەکە لەسەر شەقام، سەربازەکە ئەمنەکە لە خاڵی چاودێری و پشکنینا، بەڕێوەبەری قوتابخانە ، خەستخانە دائیرەیەکە ، سەرۆکی کۆمپانیا یا بانقەکە، دادگایە، سەرۆکی پۆلیسە ، ئەمنە ، جەنەڕاڵەکی نەو سوپایە، سەرۆکی خەزانەکە یا تیرۆیەك یا هێزەکە. هەرچی بێتە سەر تەختی فرمانداریی یا هەر کەس بە " نوێنەرت" هەڵبژێریت ئەم دەسەڵاتانەی سەرەوە کە بەشەکی زۆر کەمن ناگۆڕێن و بگرە مەترسیدارتریش دەبن.

ئەی جێگرەوە [بەدیل] چییە؟

بەدیل دەنگنەدانە و گەیاندنی پەیامە بە دەسەڵاتداران کە کورد وتەنی " ئەو خورمایەی ئەوان خواردویانە، دەنکەکەی لە گیرفانی ئێمەدایە" . دەنگنەدان پلەی هۆشیاری سەرەتایی خەڵکە ، هەنگاوی گرنگی یەکەمە.

هەنگاوی دووهەم خۆڕێکخستنمانە لە شوێنی خوێندن و سەرکار و گەڕەك و گوندە. تاوو توێکردنی ئەم ئەزموونە شکستخواردوەیە، دۆزینەوەی ڕێگای نوێیە لە بەرگریکردنی لە خۆمان و لە بەدەستهێنانی ویست و داواکاریەکانمانا، پشتکردنە پارتەکان و بازاڕکردن بە شتە ناپێویستییە زیادەکانە، بەگژاچوونەوەی نەریت و خویەکە کە ئەمە هەمووماندپێی نەیارین، بەڵام ناچارکراوین، ئەو خوو نەریتانەی خۆسەپێتی جیهانگیرییە . کردنی کۆبوونەوەی فراوان و قسەکردنە لەسەر کێشەکانمان و دانی بڕیارەکانە بە دەستەجەمعی لە ڕێگای دیموکراتی ڕاستەوخۆوە. کە هەموو کەس مافی دەنگدان و قسەکردن و لێدوانی لەسەر تەواوی پرسەکان و کێشەکان هەیە تا ئەو ڕادەیەی کە ڕای تاکە کەسەکیش کە گەنجەکی 14 یا 15 ساڵە بێت وەرای جیاوازی ڕاو بۆچوونی دەکرێت، زۆر بە هەند وەرگیرێت. کردنی کاری هەرەوەزییە و کۆمەك و یارمەتی هەرەوەزییانە ، ژیانی هەرەوەزیانەیە. ژینگە دەستی و

پاراستنی و ژیانی هارمۆنیانە لەگەڵ سروشتدایە، کردنی کۆمەڵە بە کۆمەڵێکی ئیکۆلۆجیی.
ئەوەی کە گرنگە لەو کۆبوەنەوە گشتیانەدا ڕەتکردنەوەی هەموو جۆرە نوێنەرایەتییەکە، واتە ڕەتکردنەوەی بیرۆکراییەت. ئەوەی کە بەڕیوەدەبرێت و دەبێتە سیستەم لەوێدا بوونی ‘ نێردەرە’ یاخود ‘ ڕاسپێرەر’ وات□ و□قد یاخود مەندوب کە ئەرکی ئەمان لە ناردنیانا بۆ هەر شوێنێک تەنها گەیاندنی ڕاسپاردەکانە و هێنانەوەی وەڵامە بۆ کۆبوونەوەکانی خەڵکی، لەمە زیاتر هیچ مافێکیان نیە بە سازشکردن یا قەبوڵکردنی شتێك، یا خاڵێك لە دەرەوەی ئەوەی کە پێیان وتراوە یا ڕاسپێرراوە.
ئەمانە ڕێگا سەرەتای□کانن، من دەڵیم راستەکانن لە هەوڵی چارەسەرکردنی کێشەکانمانا. چارەسەری سەرەکی لەوێوە هەنگاو دەنرێت بە بڕیار و ڕازیبوونی هەموان لە کۆبونەوەکانا ، کە خۆیان باشتر لە خەڵکانی دەرەوەی خۆیان، دەیزانن.

Zaherbaher.com
زاهیر باهیر
06/10/2021

بەڵگەنامەکانی پاندۆرا پێمان دەڵێت: بۆرژوازی و سەرمایەداران هەموویان گەندەڵکارن!.. نوری بەشیر

بەدوای بەڵگەنامەکانی ویکیلیکس و بەڵگەنامەکانی پەنەمادا، کە ویکیلیکس بەسەدان هەزار مەلەفی سەربازیی و دبلۆماسی نهێنی ئەمریکا و وڵاتانی دیکەی سەرمایەداری ئاشکرا کرد، بەدوایدا ئاشکرا کردنی بەڵگەنامەکانی پەنەما کە نزیکەی ١١ ملیۆن و نیو بەڵگە لەسەر دزی و بەتاڵانبردن و پێشێلکردنی یاسا لەلایەن سەرانی حزبە بۆرژوازیەکان و سەرانی دەوڵەتە سەرمایەداریەکانەوە

ئاشکرابوو، ئەوا ئەمەش جارێکی تر میدیای جیهانی بۆرژوازی بەشەرمانە لای سەرەوەی لاپەڕەو یەکەمی هەواڵەکانیان وەک هەمیشە ڕووی گەندەڵکاری دەسەڵاتدارانی بۆرژوازی و سەرمایەداری لە ئاستی دنیادا لە بەڵگەنامەیەکی نویدا بەناوی بەڵگەنامەکانی پاندۆرا " Pandora Papers " کە ماهیەتی دزی ئینسانی نیزامی سەرمایەداری لە قێزەونترین و گەورەترین گەندەڵی و دزی لە ئاستی دنیادا خستەڕوو.

بەڵگەنامەکانی پاندۆرا لەسەر گەندەڵی و کاری مافیایی و دزینی سەروەت و سامانی کۆمەڵگە و وەرگرتنی پارە لە کۆمەڵگای نێودەوڵەتی لەلایەن حزب و دەوڵەتەکانەوە بەناوی کۆمەک بە خەڵکی وڵاتەکانیان، بە□□ام بردن و سەرفکرنی بۆخۆیان و کڕینی کۆمپانیا و خانووبەرەو کێڵگەی جۆراوجۆر بە شەخسی خۆیان و خێزانەکانیان، لەولایشەوە زۆربەی کۆمەڵگا کە لەسەدا نەودونۆ پێکدەهێنن ژیانی مەمرەومەژی بەسەردەبەن.

ئەم بەڵگەنامانە " Pandora Papers " لەلایەن؛ یەکێتی نێودەوڵەتی ڕۆژنامەنوسـانی لێکۆڵەرەوە International Consortium of Investigative Journalists – ICIJ کە ١٢ ملیۆن فـایلە دەستکەوتووەو بەردەوام لە بڵاوکردنەوەدایە لەسەر سامانی هەزاران لە ملیۆنێرو ملیاردێر لەسەرانی حزبە بۆرژوازیەکان و سەرانی دەوڵەتانی سەرمایەدار و بازرگان و کەسانی جۆراوجۆری تری دەوریان کە بەشێکیان هێشتا لە دەسەڵاتدان و بەشێکیان پێشتر هەبوون، کە چۆن سەروەت و سامانی کۆمەڵگا بەتاڵان دەبەن و دەیبەنە دەرەوەی وڵاتەکانیان.

بەڵگەنامەکانی پاندۆرا بەگەورەترین بەڵگەنامە دادەنرێت لەسەدەی بیست و یەکدا کە بۆرژوازی و دەسەڵاتەکانیان هەربەوەشەوە ناوەستن بەڵکو لەگەڵ تاڵیبان و حوسیەکان دادەنیشن و وڵاتیان تەسلیم دەکەن و دەستی بەشار ئەسەدو دەیان سەرانی خوێنڕێژو ئینسانکوژی وەکو “ئیبراهیم ڕەئیسی” سەرۆک کۆماری تازەی ئێران دەگرن و بەڕەسمی دەیانناسێنن و هەروەها سەروەت و سامانی کۆمەڵگا بەشێوەی جۆراوجۆر کە موڵك و ماڵی خەڵکی کرێکارو زەحمەتکێشی کۆمەڵگایە تەسلیمیان دەکەن و ئەوانیش دەیدزن و ڕەوانەی وڵاتانی دیکەی دەکەن بەشێوەی جۆراوجۆر.

لەناو ئەم بەڵگەنامانەدا گەندەڵی و کاری مافیایی دەیان سەرۆک وەزیران و سەرۆکی وڵاتانی تێدایە، سەدان بەرپرسی گەورەی دەسەڵاتی پلە باڵای سەربازی، وەزیر، دادوەر، ملیاردێری جیهانی و سەرۆکی بەشەجیا جیاکانی وڵات و دادوەری تێدایە کە نزیکەی سەد وڵاتی جیهانی لەخۆگرتوە.

لەو گەندەڵکارانە سەرانی ئوردون، سەران و حزبەکانی ئێستا و

رابردووی بەریتانیا و روسیا و چەندین وڵاتی دیکەشی تێدایە، کە بە تریلیۆن دۆلار لەلایەن کەسایەتییە سەرمایەداری□ جیهانییەکانەوە بەنهێنی و لەرێگەی کڕینی موڵکەوە شاردراوەتەوە. بۆ ئەم بەڵگەنامانە بە هەزارن لە میدیا و رۆژنامەنوس و دامەزراوەی لەئاستی نزیکەی ١٢٠ وڵاتدا بەشداریان لە ل□ک□ینەوەکەدا کردووە.

لە ناو سەرکردەی دەوڵەتانەدا کە ‘ مەلیک حسێن ‘ ی ئۆردنی تێدایە وەک باقی سەرانی حزبەکانی کوردایەتی و سەرانی میلیشیایی عێراق و مەلاکانی جمهوری ئیسلامی ئێران نزیکەی سەد ملیۆن دۆلاری رەوانەی بازاڕەکانی ئەوروپا و ئەمریکا کردووەو خانووی پێکڕیووە.
کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی کۆمەکی کوردستان دەکات و سەرانی حزبەکانی کوردایەتی چۆن دەیخۆن و کۆمپانیای جۆراوجۆری پێدەکڕن و دەینێرنە دەرەوە، پادشای ئۆردۆنیش هەمانکاری ئەمانی کردووە. سەرانی دەسەڵاتی بۆرژوازی لەهەر شوێنێک بن یەک ماهیەتی دزی و گەندەڵکاریان هەیە و لەکاتی دەنگدانیشدا بەردەمی کۆچەو شەقامەکانی ما□□ ه□زاران دەگرن بۆ دەنگدان و دوای دەنگدانیش لەسەر حسابی خەڵک سەروەت و سامانی کۆمەڵگاو ئەوەی کۆمەڵگای نێودەوڵەتیش وەک کۆمەک ئەینێرێت بۆ خەڵک، ئەوا دەیدزن و رەوانەی دەرەوەی وڵاتەکانیانی دەکەن، بۆئەوەی ئەگەر وەک حوسنی موبارک و زین العابدین و قەزافی و عومەر حەسەن بەشیر کەوتنەبەر شاڵاوی توڕەیی خەڵک ئەو پارە دزراوانە سەلامەت بن.
ئێمە خەڵکی کرێکارو زەحمەتکێشی لەهەر شوێنێکی ئەم جیهانەدا کەهەین، تەنیا رێگایەک لەبەردەممان□دا بۆ رزگاربوون لەو دەستەوتاقمە گەندەڵکارو مافیاو دزی و گەندەڵ و شەڕو کوشتاریان، خۆجیاکردنەوەیە لە سیاسەت و کارنامەی حزبەکانیان و بەریزی چیانەیەتی سەربەخۆوە ناڕەزایەتی دەربڕین و خۆمان رێکخراو بکەین لە شوراو رێکخراوەو حزبی کرێکاری و کۆمۆنیستی و خۆماندا.

٤/١٠/٢٠٢١

بۆ ئاشنابوون بە بەڵگەنامەکانی پەنەما لینکی خوارەوە کیلک بکە:
https://www.hkkurdistan.org/?p=2302

هەڵە تێگەشتن.. سامانی وەستا بەکر

ووشەی پەرلەمان لە زمانی فەڕەنسیەوە هاتووە و واتە ئاخاوتن. پەرلەمان بە شاندێک ئەوترێت کە لە هەر وڵاتێک لەلایەن خەڵکەو□ ه□ئ□ب□ژ□ررێ بۆ دانانی یاسا و چاودێریکردن بەسەر چۆنیتیی بەڕێوەچوونی. لە کوردیا ئەنجومەنی نیشتمانیشی پێئەوترێ. پەرلەمان چاودێریی هەموو کاروبارێکی دەوڵەت ئەکات و بە گەورەترین و با□ترین سەرچاوەی دەسەڵاتی وڵات ئەژمێررێت، هەڵبەتە لەو وڵاتانەی کە دیموکراتی ڕاستی□قینە ئەزموون ئەکەن.
پەرلەمان بەواتای فراوانکردنی پانتایی بڕیار و حوکمداری، دانپیانان بەبوونی جیاوازی لەکۆمەڵگایا، پەرلەمان ئەو ناوەندەیە کە جیاوازەکان لەڕێگای ووشە گۆڕینەوەو دانوستانەوە ململانێی یەکدی ئەکەن.

چەندبارە خۆ کاندیدکردنەوەی پەرلەمانتار:
پەرلەمانتاری تازە ه□□ب□ژیراوی بێئەزموونی پێشتر پێویستی بە ساڵێک تا دوو ساڵ ئەبێ تا بەتەواوەتی فێروبێ و قاڵبێ لەکاری پەرلەمانتاری، لە هەرێمی کوردستان لەڕێی مێدیاوە بەگشتی وە بەتایبەتر سۆسیال مێدیا کارێک کراوە کە خۆ کاندیدەکردنەوەی پەرلەمانتار بۆ خولی دووەم بووە بەنەنگی و خولی سێیەم هەرنابێ باسکرێت وەک کفرێکی سیاسی و ئەخلاقی لێی ئەڕوانرێ لەکاتێکا ئەمە کارێکی ئاساییە لەزۆر وڵات.
پەرلەمانتار تا زیاتر کاری پەرلەمانی بکات شارەزای زۆرترئەبێت، زاڵترئەبێت بەسەر کارەکەیا و لەڕێی ئەو ئەزموونەی پێشترییەوە ئەتوانێ سود لەهەڵە و بۆشاییەکان بکات و بەسودی دەنگدارانی بیشکێنێتەوە.
کاتێک پەرلەمنتارێک خۆی کاندید ئەکاتەوە تا ئاستێک ئازاییەکی زۆری تیایە، چونکە ئەوە تاقیکردنەوەیەکە کە دەنگدەر لەسەر توانا و کارەکانی پێشووی هەڵسەنگاندنی بۆئەکات، ئەگەر کاندید لەخولی پێشوترا سەرکەوتوونەبووبێ ئیتر ئەوە کاری دەنگدەرە لەڕێی دەنگیانەوە وەڵامی بەنەوە و سەرینەخەن بۆ خولێکیتر، نابێ هەموو ئەوانەی خۆیان کاندید ئەکەنەوە بەوە تاوانبار بکرێن کە بۆ گیرفان پڕکردن و کێکی ئەندام پەرلەمانی ئەچن.

هەڵەی خۆ کاندیدکردنەوە:

کاندیدکردنەوەی پەرلەمانتاری حیزب کاتێک هەڵەیە کە ئەو حیزبە کەسانێک دووبارە کاندید ئەکاتەوە کە پێشتر سەلماندوویەتی توانای ئەو شەڕە سەختە دیموکراسییەی ناو پەرلەمانی نییە، نە خودی خۆی خاوەنی هیچ پرۆژەیەکە نە توانای کارکردنی لەسەر پرۆژەی حیزبەکەشی هەیە، بەڵام حیزب دووبارە کاندیدی ئەکاتەوە چونکە ئەندامێکی چالاک و بەرگریکارێکی باشی حیزبە، یان خزمایەتی و نزیکی لە بەرپرسێکی ناو حیزبەکان هەیە. بەشێک لەمە بە کاندیدی سەربەخۆش هەر ڕاستە بەتایبەتی کەسێک کە ئەزانێ لەماوەی خولی پێشوودا هەندەی ڕێژەکی ئەندامێکی چالاکی هاورێی لەهەمان خول کاریگەری نەبووە ئیتر گومان دروست ئەبێ ئایا بە دەسکەوت وداهات ئەچێ یان پرۆژەی هەیە لەکاتێکا لەماوەی چوار ساڵا هیچ شتێکی ئەوتۆی نەکردووە بەجگە لە دەست بەرزکردنەوە.

وەهمی ئەنجامی خێراو بەپەلە لە پەرلەمان:

ڕوناکی زۆر ئەبێتە هۆکاری نەبینین بەبۆچوونی هایگدەر، بەڵام زۆر قسەکردن لەسەر دیاردەیەک ئەبێتە هۆکاری تاریک بوون یان باش نەبینین لای ئارەنت.

پەرلەمان دەزگایەکی یاسا دەرکردن و چاودێری لایەنی دەسەڵاتدارە، واتە نە پەرلەمانتار گۆچانی سیحری پێیە نە پەرلەمانیش لایەنی جێبەجێکارە. پەرلەمان دەزگایە بۆ گۆڕانکاری و باشترکردنی گوزەران کە لەسەرخۆو بەهێمنی و پلەبەندی کاری بۆئەکات، پەرلەمان توانای گۆڕانکاری یان ئینقلابی نییە، بەڵکو هەر خودی دروست بوونی پەرلەمان بۆ نەهێشتنی ئینقلاب و گۆڕانکاری بەپەلە و چاوەڕوانەکراوە.

پەرلەمان شوێنێکە بۆ یەکلای کردنەوەی پرسە سیاسییەکان بەشێوەیەکی دیموکراسی، کاریگەری لەسەر مووچە، بژێوی، خزمەتگوزاری...هتد دائەنێ. مەرجیش نییە هەمیشە خاوەن هەق سەرکەوتووبێ بەڵکو یەکێک لە نەنگییەکانی پەرلەمان ئەوەیە کە زۆرینە براوەیە ئەگەرچی لەسەر هەقیش نەبێ هەربۆیە پەرلەمانتاری چالاک و بوێر و خاوەن ئەزموون گرنگە تا بتوانن زۆرینە لەسەر پرسە گرنگەکان دروست بکەن.

کاندیدی جۆراوجۆر:

مەرج نییە تەنها خەڵکانی یاساناس و خاوەن بڕوانامەی بالا کاندیدبن، پەرلەمان شوێنێکە بۆ دەرکردنی یاسا بۆ کۆی کایە جیاوازەکانی ژیان. ناکرێ تەنها یاساناس ئەندام پەرلەمانبن چونکە ئەمان تەنها پسپۆڕی بوارێکن بەڵام بەشەکانی وەک کشتوکاڵ، پیشەسازی، بازرگانی، پەروەردە...هتد پێویستیان بە خەڵکانی پسپۆڕی بوارەکانی خۆیان هەیە. ئەکرێ خەڵکانی چالاک و بوێریش کاندیدبن بە

هیچ ئەزموونێکی پێشووتر و پشت بەخۆیان و چالاکیان لەماوەیەکی دیارکراوا پسپۆڕی لەیەکێک لەبوارەکانا وەرگرن و زۆر سەرکەوتوانەش کارەکانیان ئەنجامبدەن.

زمانزانی:

ئێستا عێراق وڵاتێکە زۆرینەی عەرەبە و زمانی عەرەبی زمانی زۆرینەیە، بەڵام لە دەستوری عێراقا زمانی کوردیش زمانێکی فەرمی دانپیانراوە.

ئەگەر کاندیدێکی کورد زمانی عەرەبی نەزانێ نە نەنگییە، نە لەدەرەوەی مەرجەکانی خۆکاندیدکردنە، چونکە ئەکرێ کەسێکی کورد ئەندام پەرلەمانی عێراقی بێت و زمانی عەرەبیش نەزانێ، چونکە بەپێی یاسا مافی ئەوەی هەیە کە داوای وەرگێڕبکات و کارەکانی ئەنجامبات.

بەڵام زۆر باشتر و گرنگتر و کارئاسانکەرترە بۆ ئەندام پەرلەمان کە هەرسێ زمانی کوردی، عەرەبی و ئنگلیزیش بزانێ، هەڵبەتە تا ئێستا دانیشتنەکانی پەرلەمانی عێراقی بە زمانی عەرەبی بەڕێوەئەچێ و نوسین و یاسا نوسراوەکانیش هەر بەو زمانە دەرئەچن و بڵاوئەکرێنەوە، ئەندام پەرلەمان لەڕێگەی سەردانکردنی دەرەوەی وڵات یان ئەو شاندە جۆراوجۆرە جیهانیانەی سەردانی پەرلەمان ئەکەن و زۆربەی هەرە زۆریان زمانی ئنگلیزی وەک زمانێکی جیهانی بەکارئەهێنن، زمانی کوردی کە زمانی دایکە بۆ کورد، گرنگە ئەندام پەرلەمان شارەزاییەکی زۆری تیاهەبێ لە ڕەوانبێژی و نوسینیش، بەداخەوە هەموو ئەندام پەرلەمانە کوردەکان ئەو شارەزاییە پێویستەیان لەزمانەکەی خۆیانا نیە.

بەشداریکردن:

خەڵکی بەگشتی چاوەڕێی گۆڕانکاری ئەکەن لەڕێی پەرلەمانەوە بەڵام خەڵکانی ناڕازی ئەو چاوەڕێیەیان زیاتر و زۆرترە کەچی بەشداری دەنگدانیش ناکەن! ناکرێ بتەوێ گۆڕانکاری بەدێ و خواستی تێ ڕووبات وبەشداریش نەکەی.

لە پەرلەمانا چەندین حیزب و ئایدیای جیاواز بوونی هەیە، ئەمانە هەموویان لە ڕکابەرایەتی بەردەوامان تا بتوانن زۆرینە بەدەستبهێنن بۆ سەرخستنی کارو پرۆژەکانیان. واباوە زۆرینە حکومەت پێکئەهێنن و کەمینەکانیش لەڕێگەی ڕێکەوتن و هاوپەیمانییەوە یان ئەبن بە هاوبەش یان هاوکاری زۆرینە بۆ پێکهێنانی حکومەت، یان ئەبن بە ئۆپۆزسیۆن.

لایەنی ئۆپۆزسیۆن هەمیشە لە ڕکابەرایەتی لایەنی دەسەڵاتداران

لەڕێگەی ڕەخنەو پرۆژەی جێگرەوە، یان وەک هەندێک وڵات ئۆپۆزسیۆن حکومەتی سێبەریش دروست ئەکەن.
خەڵکانی ڕەخنەگری هەردوو لایەنی دەسەڵات و ئۆپۆزسیۆنیش، بەگشتی چوار ساڵ جارێک دەرفەتێکیان بۆ ڕێئەکەوێ کە تۆڵەی خۆیان لە هەموو ئەوانە بکەنەوە کە سەرکەوتوونەبوون و نەیاتوانیوە ژیانێکی شایستە و خزمەتگوزاری پێویست پێشکەش بکەن، تۆڵەش لەوانە بکەنەوە کە پابەندی ئەو بەڵێنانە نەبوون کە بە خەڵکیاناوە، بەڵام سەیر ئەوەیە کەهەندێک لە ڕەخنەگران بە نەچوونە سەر سندوقەکان و بەشداری نەکردنی هەڵبژاردن پێیان وایە کە تۆڵەی خۆیان ئەکەنەوە، بێئاگا لەوەی بەو جۆرە ئاو ئەکەنەن ئاشی هەموو ئەوانەی لەماوەی چورا ساڵی پێشوترا بوونەتە هۆکاری ئەو هەموو ناڕەزاییەی کە لای کەسی ناڕازی دروست بووە، بە بەشداری نەکردنی هاوکار ئەبێ بۆ چوار ساڵی تری هاوشێوەی پێشوو، ئەمە ئەگەر خراپتریش نەبێ.

شەڕی پەرلەمان:
پەرلەمان شوێنێک نیە بۆ بە شەڕی نەتەوە جیاوازەکان، بەڵکو ڕاست ئەوەیە کە لەچوراچێوەی ئەو دەزگا گرنگەیا لەکنزیکبوونەوە و لەکتێگەشتن بۆ داواکاری و پێویستییەکانی نەتەوە جیاوزەکان بکرێ.
نابێ ئەندام پەرلەمان بە مەبەستی تۆڵە و کێشەی نەتەوایەتی بنێرێت بۆ پەرلەمان، بەڵکو گرنگە هەم حیزبەکان هەم سەربەخۆکان بەمەبەستی زۆرترین دەستکەوت لەچوراچێوەی دەستورا ڕوو لەو دەزگایە بکەن تا ئاستی بەدەسیهێنانی سەربەخۆیش کە دەستور ڕێگەی پێیاوە، زۆرترین و شارەزاترین پسپۆڕی جیاواز کاندیدبە تا بتوانێ لەو ململانێ دیموکراسییەیا سەرکەوتووبێ، بەپێی پسپۆڕی و شارەزای بەشداری لیژنە جیاوازەکان بکەن نەک شتیتر.

نوێنەرایەتی:
ڕاستە حیزب خەڵکانێکی نزیک و ئەندامی حیزب کاندید ئەکات، سەربەخۆش هەوڵئەیا پشت بەخۆی ببەستێ، بەڵام خەڵکی هۆشیار لەچوارچێوەی ئەو بەڵێنانەی لەکاتی هەڵبژاردنەکانا بانگەشەی بۆئەکەن دەنگیان ئەیەنێ، بۆیە دوای بوونیان بەئەندام پەرلەمان نە حیزبییەکان نوێنەری حیزبین، نە سەربەخۆش نوێنەری خۆیانن، بەڵکو هەموو ئەوانە قەرزاری ئەو بەڵێنانەن کە بەخەڵکیاناوە و ئەبێ ببن بە نوێنەری بەڵێنەکانیان و نوێنەری دەنگدەرەکانیان.
ڕوناکی زۆر ئەبێتە هۆکاری نەبینین ، بەڵام زۆر قسەکردن لەسەر دیاردەیەک ئەبێتە هۆکاری تاریک بوون یان باش نەبینین.

فلاشباک.. بەشی حەڤدە/ ستیڤان شەمزینی

فلاشباک..

لە دەفتەری بیرەوەریی ڕۆژانەوە

ستیڤان شەمزینی

بەشی حەڤدە

پێرێ گروپی کامگاران لە هۆڵی ڕۆشنبیریی کۆنسێرتێکی گۆرانی وتنیان ئەنجامدا. گوێیان پێکردین لە ئاواز و میلۆدی کوردیی خۆش. مامەڵەکردنی ئەوان لەگەڵ مۆسیقای کوردیی زۆر ناوازەیە، چریکەی بە خرۆش و تەنی دەنگی "بێژەن کامکار" لە وەسفکردن نایەت. ئەو دەنگە ئەڵێی شمشاڵێکی غەریبە بە لێوی کچە قەرەجێکەوە. هەر ئەڵێی گریانی مۆسیقایە و بە پەنجەی خوا ئەژەنرێ. پێرێ ئەوەندە ئاواز و تەنی خۆشی گۆرانی و مۆسیقا هاتە ناو مێشکمەوە، ئەمڕۆ هەروەک دوێنێ ئارامم، زۆر هێمنانە بیر لە نووسینی نامەیەک ئەکەمەوە بۆ یار. ڕەنگە لەو نامەیەدا پێناسەیەک بۆ مەعشووق دابتاشم، هیچ شاعیرێ لە شیعردا نەینووسیبێتەوە یان هیچ دەوانەیەک پەی پێ نەبردبێ، ئەمەیە کاریگەریی مۆسیقا و گۆرانی ڕاستەقینە.

ئێستا من بە پێچەوانەی "سوارە ئەلیخانیزادە"وە ئەمەوێ لەم شاخ و کەژەوە، بگەڕێمەوە بۆ شارەکەم. چوونکە "سوارە" لە شیعرەکەیدا، ئەیەوێ بگەڕێتەوە گوندەکەی خۆی و شار "کە شاری گوڵەکەیەتی" جێبهێڵێت، وەلێ ئەمە گەڕانەوەیەکی نوستالیجییە بۆ رابردووی نزیک، بەڵام هەر چەشنە گەڕانەوەیەک بێ، دواجار هەر گەڕانەوەیە بۆ دوێنێ. وەک لە سەرەتای شیعرەکەیەوە بەم جۆرە دەستپێدەکات:

گوێم.. دەم پڕە لە دەرد و کوێ..

ئەڵێم بڕۆم لە شارەکەت

ئەڵێم بە جامێ ئاوی کانیاوی دێیەکەم..

عیلاجی کەم کولی دڵی پەم..
لە دەردی ئینتیزارەکەت..
ئەز دەخوازم، بگەڕێمەوە شار، خەمی دەم بە با بدەم، پاش ئینتیزارەَکی یەک رۆژی، نامەوە لەم گوندە دەگیرێ بمێنمەوە. پەلەمە هەرچی زووترە بڕۆمە لای دلبەر. زۆریش حەز ئەکەم شتێک لە بارەی شیعری کاک "سوارە" بنووسم، چوونکە هەشتا شاعیرێکی گومناوە لە دیوی ئەمە، لە کاتێکدا سوارە یەکێک لەو شاعیرانەیە کە سیمای شیعری کوردیی گۆڕیوە بە تایبەت لە کوردستانی ئێران. وەک چۆن گۆران و شێخ نوری، لە کوردستانی عێراق بە تازەکردنەوەی شیعری کوردیی هەستان، "سوارە"ش یەکێک لەو شاعیرانەیە لە کوردستانی ئێران هەمان کاری بە ئەنجام گەیاندووە، بەڵام بە داخم ناوبانگی ئەدەبی نەگەیشتۆتە لای نەوەی نوێی شیعری کوردیی.
ئەبێ ئێستا لەبەر شەوقی چرایەک، بابەتێک بنووسمەوە، فەزایەکی عیرفانی هەیە، بیر لە سەد ساڵ بەر لە ئێستا ئەکەمەوە، ئەو ساتانەی هەندەی دەسافی خەڵک ژیان خۆش و سادە بوو. پێموایە "نزار قەبانی"یە کە وتی "تەکنەلۆجیا دڕندەیە". ئەمە وتەیەکە مرۆڤ ئەگەر بەواتە قووڵاییەکەی رەهەندی فەلسەفی جۆراوجۆری هەیە. ژیان لەلایەن کەمینەیەکی مشەخۆرەوە لە زۆرینەیەکی بێشوومار تاڵکراوە. زۆرجار رەشبین ئەبم بەرانبەر بەو زاراوەی پێی ئەوترێ خەبات و تێکۆشان. وەک چۆن "دی ساد" لە شانۆگەی "مارا -ساد"ی پیتەر ڤایس ئەڵێ "هیچ باوەڕێک بە ئایدیالیستەکان ناکەم. چوونکە بە تاریکە رێدا ئەڕۆن، باوەڕیشم بە هیچ قوربانییەک نییە با بە قەزیەیەکی پیرۆزیش بێ. تەنها باوەڕم بەخۆمە. خۆم و کەسی تر نا". دەستم لە کاتی نووسینەوەی ئەم دێڕانە ئەلەرزێ، ئەترسم رۆژێک دابێ پەشیمان بینەوە لەوەی ژیانی خۆمان پێشکەش بە خەبات کرد!!. ترسم هەیە ئەو شۆڕشەی ئێمە بانگەشەی بۆ ئەکەین، تەنیا گۆڕینی مەلامیحەکان بێ. ئەگەر وابێ چۆن ئەم تەمەنە لە کیسچووە ئەگەڕێتەوە؟. بەڵام پرسیاری سەرەکی ئەوەیە ئایا ئێمە شۆڕشمان پێ ئەکرێ؟. نازانم.
..1999-3-27

گوندی سوسێ

تێبینی: ئەم بەشە لە لاپەڕەی 58-61 کتێبی "فلاشباک"چاپ و بڵاوکراوەتەوە. کتێبەکەش لە سەرەتای ساڵی 2017 چاپ بووە

چەوان شورەشا فەرەنسا دەستپێكر؟.. نێچيرڤان ز

ل سالا ١٧٨٩ ێ ل فەرەنسا بارێ سياسى و جڤاكى دا هاتە هەژاندن ،
ليبراليان كودەتا ب سەركەفتيانە ئەنجام دابوو ، جڤاتا چينان ب داخوازا
ليبراليان ب پێكهاتەيا سێ چينان (خانەدان، زەلامێن ئاينى، گەل) ل ٥ مەها
گولانا سالا ١٧٨٩ ێ ئێكەمين كومبوون كر .

ئەڤ كومبوونێن دهاتە كرن گەفەكا مەزن بوو بو رژێما مەلكايەتى ، لويسێ
چواردێ بريار دا كومبوون د ژورێن جودا بێتە كرن ژلايێ هەر چينەكێ ، چينێن
خانەدان و زەلامێن دينى بريارا مەلكى پەسەندكر ، بەلێ چينا گەل ئەڤ
بڕيارە ڕەدكر و بريارداكومبوونێ پێكهاتانە ب ئ□ككگرتى بەردەوام بيت .

دەنگێ وێرانبوونا رژێما مەلكايەتى ل كولانێن فەرەنسا بەرزبوونێ دابوو ، ل
٩ ى تيرمەهێ جڤاتا گەل خو ب جڤاتا دامەزرێنەر راگەهاند ، لويسێ چواردێ
تاكە هەلبژارتن دەست دابوو : بكارئينانا چەكى .

كولانێن پاريسێ ژلايێ سوپايێ رژێمێ هاتبوو داگيركرن ، بەرسڤا خەلكێ
پاريسێ زيندانا باستيلێ ڤەگرت ، ١٤ ى تيرمەهێ دا خەلكێ پاريسێ دەست دانا
سەر زيندانا باستيلێ و بەرپرسێ زيندانێ كوشتن .

مەلكێ فەڕەنسا لويسێ چواردێ پێنگاڤێن هێدى ل ژورا خويا تايبەت ل كوچكا
ڤێرساى دا دگەرا ،د ژور هەمان ژور بوو، بەلێ مەلك نە هەمان مەلك بوو ،

زور بێ هێز بوو .

ژورا نێزیکی مەلکی کومبوونا جڤاتا چینان (Etajenero) دهاتە کرن ، لویسێ
چواردێ هەردوو دەست تێکدان و ب دەنگێ دەستێن لویسی دەرکەفتی پارێزەرەك
هاتە ژورا تایبەتا مەلکی ،مەلکی داخواز دا پارێزەری : ناکری (وەزیرێ
دارایی□ ی□ فەرەنسا) ئاگادار بکەن ، دێ بەشداری جڤاتا دامەزرێنەرا کەم .

لویسێ چوارد□ ئ□ق ب□یارە دا داکو ل فەرەنسا شەرێ ناڤخویی روینەدەت ،
ئامانجا وی راگەهاندنا بریارا کێشانا سوپایێ رژێمێ ژ جاددەیێن پاریسێ و
راگەیاندنا دووبارە دامەزراندنا ناکری وەکو وەزیرێ دارایی بو جڤاتا
دامەزرێنەران ، پێنگاڤێن لویسی د ژورا خویا تایبەت دا بلەزتر دبوون ، ١٠
سالان دا قەیرانێن جڤاکی و ئابوری فەرەنسا دهەژاند ، قەرزێن دهاتە
وەرگرتن ژ دەرڤە ئاستێ خوشگوزەرانی ب دەمکی بەرزکربوو ، بەلێ ئەو دەمە ب
دووماهی هاتبوو ، ئابوریا فەرەنسا ل ژێر قەرزان دهاتە هەرشاندن ، داهاتیێ
فەرەنسا ٥٥٠ ملیون فرەنگێن فڕەنسی بوو بەلێ ٣٠٠ ملیون بوو گرتنا قەرزان
دهاتە خەرج کرن .

جاددێن فەرەنسا هاتبوون نوێ کرن ، بینایەتێن بەرز دهاتە دروست کرن ،
هەروەکو فەرەنسا ل پێش ١٠ سالان پێشکەفتیتر بوو ، بەلێ پێشکەفتن بەس بو
چینێن خانەدان و زەلامێن دینی بوون . نفوسا فەرەنسا ١٠% بێ کاربوون ،
باجا گرانا خوشگوزەریا چینێن خانەدار و زەلامێن دینی بو خەلکێ بوون .

لویسێ چواردێ چارەسەری دیت ب دەستدانا چەند دەسەلاتێن خو ،بریارێن

چاكسازیێن نوێ رژێمێ دناڤ خودا دژایەتی هەبوو ، ژ ڕاستبوونێ گەلەك دویر بوون ، ئەڤ بریارێن چاكسازیا رژێمێ دویر ژ راستیێ شورەشا فەرەنسا دەستپێكر ، لویسێ چواردێ لەبیركرنا وێ چەندێ نەكربوو رژێمەكا هاتی هەرفاندن ب دروشمێن چاكسازیان نابیتە چارەسەر ، لویسێ چواردێ ل ژێر گیوتنێ گیانێ خو ژ دەست دا ، بەلكی ئەو گیوتینێ رژێما لویسی بوو ، ئەڤە دەرسەكە بو كەسانێن تێبگەهیت .

نێچیرڤان ز

•

هەڵبژاردن یان فریودانی خەڵك؟.. ئەحمەد رەجەب

لەو ڕۆژەوە بریاردرا هەڵبژاردنی پێشوەختە لە عێراق بكرێت حزبەكانی دەسەڵات بە پارەو قوتی خەڵكەوە كەوتوونەتە بانگەشەو دابەشكردنی پاداشت وخەڵات لە دەمانچەو لاپتۆپ و كارتۆنە خۆراكی ئێكسپایری وڵاتان و لە هەمووی سەیرتر كیسە ئاردیش بێبەش نەبووە لەو خەیراتەی دەسەڵات.
بەرپرسانی حزبەكانی دەسەڵات هێزیانداوەتە بەر خۆیان و لە قاوغی ترس دەرباز بوون فێری تەقلەبازو باڵە فرین بوون لە كۆشكەكانیان چوونە دەرەوەو روویانكردە شارەكان و دەستیانكردە درۆو دەلەسەو هەرچی بكەن جێی متمانەو بەڵین نین چونكە لە رابردوودا بەڵێنی گەورەو قەبەیاندا بەڵام راستگۆ نەبوون و، بۆ لە ئەندامەكانی خۆیان كەس پێشوازی لێنەكردن.
لە رووی راگەیاندنەوە دریغی ناكەن و هەرچیان هەیەو نییە خستوویانەتە گەرو بەوانەی خۆشیان نەوەستاون بەڵكو دەستیان بە كرینی كەناڵە سەربەخۆو كۆمەڵایەتییەكان و، كرینی ڕۆژنامەنووس و كەسانی ڕۆشنبیری چاوچنۆكی (موستەفید) لە وەرگرتنی ئۆتۆمبیل ،

زەوی و خانوو تا ئەگاتە کارتێنە خۆراکی ئێکسپایەرو، حێی ئاماژەیە حزبەکانی دەسەڵات خاوەنی سەدان ئیزگەی رادیۆ ، ویستگەی تەلەفزیۆن ، ستەلایت و رۆژنامە وماڵپەرن و ، تا ئێستا دەستەی دەستپاکی هەرێمی کوردستان نەیتوانیوە و ناتوانێت لێپێچینەوە لەوە بکات ئەم حزبانەی دەسەڵات چۆنچۆنی بوونەتە خاوەنی دامەزراوەکانی راگەیاندن و، ئەو پارە زۆرەی بۆیان تەرخانکراوەو، ئەوەی جێی سەرسورمانە سەرۆك هەرێم و سەرۆك وەزیران و جێگرەکەی خاوندارێتی بەشێکی زۆری ئەو دەزگانە ئەکەن.

نازانم ئەم بەرپرسانە بەڵێنی چی بە هاوڵاتیان ئەدەن. ؟ بەڵێنی موچە ، موچەی کوردستان هەموو سەری مانگێك فەرمانبەران وپێشمەرگە و خەڵکی تریش تووشی دڵەراوکی و شۆك ئەکات و، قەوانە سواوەکەی حکومەت لێئەدرێتەو ئایا بەغدا پارە رەوانەی کوردستان ئەکات یان ناکات ! و، ئەمە لە کاتێکدایە پارەی هەرێم گەر نەدزریت بەشی هەموو شتێك ئەکات.

بەڵێنی چە ئەدەن؟ کارەبا ، وا (30) سی ساڵە حکومەت دەێش داماوەو هیچی پێ ناکرێت لە درۆ زیاترو جێی وەبیرهێنانەوەیە پێش ــ 9 ــ ساڵ بەرپرسێکی گەورە (زۆر زەبەلاح) وتی : لە پاش ساڵێك ئەگەر کارەبامان بۆ میللەت ئامادە نەکرد واز لە بەرپرسیارێتی ئەهێنم بەڵام کارەبا نەهاتوو کاکی بەرپرس درۆیەکی زلی کردو بۆ چەند ساڵێك لە حزبەکەی تۆراو پاشان بۆ ئەوەی دەستکەوتەکانی نەفەوتی و بیپارێزێت گەرایەوەو ئیستاش هەر لە پەرپرسە باڵاکانی حزبەکەیەتی.

کاتێك نێچێرڤان بارزانی پێش چەند ساڵێك سەرۆك وەزیرانی حکومەت بوو وتی هەولێر ئەکەینە دووبەی ! بەڵام هەولێر بوو بە تکساس و بەبەرچاوی هاوڵاتیانەو لە سەر ترافیك لایت هاوڵاتییەکی بۆ تاوان درایە بەر رۆژەنەی دەمانچەو، کابرای بکوژ ئازادانە ئەسورێتەو چونکە خزمێکی ئەندام سەرکردایەتییە لە حزبێکی گەورە!!!.

بەڵێنی چی ئەدەن؟ هەولێر پایتەختی کوردستان لە بێ ئاوی خنکان و، هاواری ژنی بەساڵاچوو منداڵان لە هەموو گەرەکانی هەژاران بەرزئەبووەوە داوای ئاویان ئەکردو، بەرپرسان بێشەرمانە ئەڵێن ئێمە هاتووین بۆ ئەوەی خزمەتی هاوڵاتیان بکەین بەڵام هاوڵاتیان لە هەموو قۆڵێکەوە گاڵتە بە بەڵێنەکانیان ئەکەن.

لە عێراق بەرپرسێکی باڵا ئەڵێت : ئەم هەڵبژاردنە کە لە پاش چەند رۆژێك بەرێوەئەچێت رووداوێکی مێژوویی گرنگەو بارودۆخی عێراق بەرەو چاکسازی ئەبات و، ئەمە لە کاتێکدا محەمەد ئەلحەلبوسی سەرۆکی ئەنجومەنی نوێنەرانی عێراق (پەرلەمان) لەباتی ئەوەی داوا بکات تورکیا لە خاکی کوردستان وعێراق بچێتە دەرەوە سەردانی رووەشی فاشیست رەجەب تەیب ئەردۆکان ئەکات و هەروا بەعسی رووەش

خەمیش ئەلخەنجەری شەلاتی بە ناوی ئەمینداریێتی پرۆژەی عەرەب ئەڵێت کۆبوونەوەیەکی میژوویمان ئەنجامدا.

هیچ پارتێکی کوردستانی لە بانگەشەکانیاندا ناوێرن داوا بکەن جەندەرمەکانی تورکیا برۆنەوە بۆ وڵاتی خۆیان و دەست لە داگیرکردنی کوردستان هەڵگرن و، نازانم هەڵپژاردن لە ژێر چەتری تورکیای رەگەزپەرست مانای چییە؟ حکومەتی کوردستان ناوێرێت بە هیچ شێوەیەك سەرکۆنەی دەستدرێژی و بۆردوومانەکانی تورکیا و ئیران بکات.

بەڵێنی چی ئەدەن؟ قوتابخانەکان بوونەتە وێرانە، بە زستان سەرما و بە هاوین لە بەر گەرما هەر قوتابییەك پارچە مەقەبایەکی بەدەستەوەیەو باوەشێن ئەکات و منداڵانی بەرپرسان قەمچان بە دۆلارەوە ئەکەن و بەو شێوەیەش قوتابخانەو زانکۆ تەواو ئەکەن و، لە بەر بێ ئیشی روو لە هەندەران ئەکەن.

بەڵێنی چی ئەدەن؟ ئێوە ناتوانن مامۆستایانی وانەپێژ دابمەزرێنن و، ئەوەندە درۆتان کردووە کەس باوەری بە ئێوە نەماوە.

بەڵێن مەدەن وهەولێرو شارەکان بپارێزن و ، واز لە درۆ بێنن خۆڵ مەکەنە چاوی خەڵك و، شارەزایانی بواری سەربازی لە هاوپەیمانێتی وڵاتان دژ بە داعش ئەڵێن لە ساڵی 2014 ئەو هێزەی لە شەنگال بوو نەیتوانی ئێزدییەکان بپارێزێت ولە ئێستاشدا مەترسی لە سەر هەرێمی کوردستان زۆرە هەرچەندە خاوەنی هێزێکی زەبەلاحە بەڵام توانای نییە هاوڵاتیان و خاکەکەی بپارێزێت و هۆکارەکانی ئەگەرێتەوە بۆ گەندەڵی و دزی و پشتگوێخستنی هێزی پێشمەرگە و، هەر لەو سونگەیەوە لە مانگی رابردوو لە 24/9/2021 لە هەولێر پایتەخت ــ 312 ــ کەس لە بەعسیە خوێرێژەکانی رژێمەکەی سەدام حوسەین و سەرۆك هۆزو عەشیرەتەکان کۆنگرەیەك بەستراو لە هەمووی سەیرتر سەرانی هەرێم وتیان ئێمە ئاگامان لێی نییەو ئەوانە لە ئوتێلێك کۆبوونەتەوە و، ئەوەش بووەتە جێی پێکەنین و گاڵتەجاری، 312 کەس لە ئوتێلایك خرئەبنەوەو ئاسایش و پۆلیش ئاگایان لێی نییە.

شتێك پیویستە بوترێت حکومەتی هەرێمی کوردستان خەڵکی سقیلی بی تاوان کە داوای موچەی خۆیان کردووە ئەداتە بەرشەق و لە زیندانەکان توندکردووە بە تووەمەتی سیخوری و ئەمەش درۆیەکی شاخدارە و، ئەو کەسانە دوورن لەو تومەتە خراوەتە پاڵیان و پیویستە سەروەری دادگاکان بپارێزرێت و، حکومەت بوێر بێت گەلی کوردستان ئاگادار بکات و بڵێت ئەو کەسانە پەیوەندی یان سۆزیان لە گەل پارتی کرێکارانی کوردستان PKK هەیەو نابێت چیتر خەڵك چەواشە بکات و، دیارە هەرچی خراپەکارییەك تورکیا ئەیکات ئەخرێتە ئۆباڵی پ.ك.ك .

چیتر درێ مەکەن و بەڵێن مەدەن و، ئێوە شایستەی ئەوە نین هەرێمی کوردستان بەرێوە ببەن و گەلی کوردستان لێتان تورەیەو گلەیەکانیان کەڵەکەی کردووەو ئەگەر بتەقێتەوە بەبی شك بەرپرسان رائەماڵێنێت ، لە وڵاتان حکومەتێك شکست بێنێت دەست لەکارئەکێشیتەوەو لە کۆتاییدا پیویستە بڵێن نا بۆحزبەکانی دەسەڵات ،شەق و تێهەڵدان و بە ناو دادپەروەری زیندانیکردنی ئازادیخوازان.

7/9/2021